

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

«БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ»

Студента 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізації «Державні та муніципальні
фінанси»

Науковий керівник
д.е.н., доцент

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки
України

Назарця
Едуарда Юрійовича

Пасічний
Микола Дмитрович

Макогон
Валентина
Дмитрівна

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП

2

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

3

1.1. Сутність бюджетної політики як складової забезпечення соціально-економічного розвитку країни

6

1.2. Зарубіжний досвід проведення бюджетної політики

13

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз формування та виконання дохідної частини зведеного бюджету

18

2.2. Аналіз формування та виконання видаткової частини зведеного бюджету

25

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Основні завдання бюджетної політики в умовах економічних перетворень

31

3.2. Пріоритети бюджетної політики на середньострокову перспективу

39

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

52

ДОДАТКИ

59

ВСТУП

Актуальність теми. Здійснення ефективної бюджетної політики в умовах економічних перетворень є вагомим інструментом у соціально-економічному розвитку країни. Фінансування заходів і на державному, і на місцевому рівні за рахунок бюджетних коштів має бути прозорим, обгрунтованим та мати конкретний результат. Бюджетна політика виступає механізмом забезпечення суспільних потреб, формування взаємовідносин між усіма ланками бюджетної системи, підвищення рівня конкурентноспроможності економіки країни.

Серед вагомих досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку інституційних засад бюджетної політики слід назвати праці: Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, А. Лаффера, Р. Масгрейва, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, С. Фішера.

Питанням формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень присвячені праці вітчизняних вчених: Т. Боголіб, О. Василика, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, В. Макогон, В. Опаріна, М. Пасічного, В. Федосова, І. Чугунова та інших.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування бюджетної політики в умовах економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних завдань:

- розкрити сутність бюджетної політики в умовах економічних перетворень;
- узагальнити та систематизувати зарубіжний досвід проведення бюджетної політики;
- здійснити аналіз формування та виконання дохідної частини зведеного бюджету;

- здійснити аналіз формування та виконання видаткової частини зведеного бюджету;
- визначити основні завдання бюджетної політики в умовах економічних перетворень;
- обґрунтувати пріоритети бюджетної політики на середньострокову перспективу.

Об'єктом дослідження є бюджетна політика в умовах економічних перетворень.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання бюджетної політики як складової забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності бюджетної політики. Порівняльний та факторний методи застосовано для систематизації досвіду реалізації заходів бюджетного регулювання в країнах із розвинутою і трансформаційною економікою. За допомогою математичного та статистичного методів було проаналізовано динаміку дохідної та видаткової частини зведеного бюджету України та оцінено ефективність здійснення бюджетної політики. При обґрунтуванні середньострокових пріоритетів бюджетної політики застосовано метод наукового абстрагування.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань проведення бюджетної політики, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті за темою «Бюджетна політика в умовах економічних перетворень» та опубліковано у

збірнику наукових праць студентів заочної форми навчання Київського національного торговельно-економічний університету.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення дослідження.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади бюджетної політики. Розкрито сутність бюджетної політики в умовах економічних перетворень. Узагальнено та систематизовано зарубіжний досвід проведення бюджетної політики.

У другому розділі досліджено аналіз та оцінку формування та реалізації бюджетної політики України. Здійснено аналіз формування та виконання дохідної частини зведеного бюджету. Здійснено аналіз формування та виконання видаткової частини зведеного бюджету.

У третьому розділі визначено перспективні напрями бюджетної політики в умовах економічних перетворень. Обґрунтовано основні завдання бюджетної політики в умовах економічних перетворень. Обґрунтовано пріоритети бюджетної політики на середньострокову перспективу.

У висновках здійснено теоретичне узагальнення представленою дослідженні матеріалу.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність бюджетної політики в умовах економічних перетворень

Бюджетна політика є основою розвитку держави, здійснення економічних перетворень та зростання добробуту населення. Будучи складовою фінансової політики держави, бюджетна політика є важливим знаряддям впливу на розвиток економіки та соціальної сфери. Держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, чинить вагомий вплив на формування структури виробництва та результати господарювання. У сучасних умовах проведення численних реформ роль бюджетної політики значно підвищується, адже вона стає основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів в країні, а також сприяє забезпеченню макроекономічної рівноваги в умовах інституційних перетворень.

Бюджетна політика є формою свідомої діяльності владних структур, але її основні засади формуються відповідно до того, яка модель економічної системи прийнята в даній державі і яку визначено кінцеву мету економічної діяльності.

Вітчизняні науковці мають дещо різні підходи щодо визначення сутності бюджетної політики. Зокрема, на думку Д. О. Василика, бюджетна політика держави – це сукупність заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку. В. М. Федосов та С. І. Юрій визначають бюджетну політику як діяльність держави з використання бюджетних відносин для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. В. Г. Дем'янишин формулює бюджетну політику держави як діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин та засобів бюджетної тактики для їх досягнення і застосування.

Чугунов І. Я. визначає економічну сутність бюджетної політики в якості інструмента регулювання економічного розвитку, що полягає у використанні бюджетної архітектури, яка встановлюється оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання.

Отже, економічна сутність бюджетної політики полягає в державному регулюванні бюджету через застосування інструментів, показників, методів, принципів, механізмів на усіх етапах бюджетного процесу відповідно до стратегічних напрямів державної політики соціального та економічного розвитку країни.

Американський економіст другої половини ХХ століття Річард Абель Масгрейв, в книзі «Державні фінанси: теорія і практика» виділяв три основні складові бюджетної політики:

аллокаційна складова, що пов'язана з необхідністю коригування ринкового механізму розміщення фінансових ресурсів в економіці, якщо він виявляється неефективний у зв'язку з «недоліками ринку», і виражається, наприклад, в тому, що держава за допомогою податків обмежує виробництво товарів з негативними зовнішніми ефектами або за допомогою державних витрат сприяє виробництву благ, що мають особливі переваги;

розподільна складова - полягає в зміні передумов і результатів ринкового розподілу доходів. Наприклад, збираючи податки з працюючих, держава виплачує пенсії і допомогу непрацездатним і безробітним;

стабілізаційна складова - визначається її впливом на загальну макроекономічну рівновагу, яка значною мірою визначається характером і розмірами податків, державних витрат, величиною державного боргу, станом кредитної системи.

Кожна з цих складових робить вплив на кількість фінансових потоків, на їх спрямованість, що зазвичай формуються ринком. Всі три складові бюджетної політики, а саме, аллокаційна, розподільна та стабілізаційна, тісно пов'язані між собою і утворюють єдине ціле. Будь-яке вжиття стабілізаційних заходів неминуче спричиняє за собою аллокацію і розподіл фінансових ресурсів, а

розподільна складова фінансової політики може зробити істотний вплив на макроекономічну стабільність. Їх розмежування потрібне для чіткого визначення і аналізу конкретних цілей, які можуть досягатися за допомогою проведення бюджетної політики.

Бюджетна політика формується державними фінансовими інститутами із дотриманням таких основних умов: дотримання вимог основоположних законів економіки і тенденцій та особливостей суспільного розвитку; дослідження попереднього досвіду економічного розвитку, розвитку фінансово-бюджетної сфери; впровадження досвіду розвинених зарубіжних країн; аналіз конкретного етапу розвитку суспільства, співставлення особливостей внутрішнього етапу розвитку та міжнародної економічної ситуації; застосування комплексного підходу до розроблення і реалізації заходів бюджетної політики, а також політики у сфері фінансів, ціноутворення, кредиту, заробітної плати тощо [14].

Метою бюджетної політики є забезпечення відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання. Бюджетна політика повинна бути спрямована на проведення економічних перетворень, створення відповідних умов для підвищення її ефективності та конкурентоспроможності, довгострокового економічного розвитку, покращення інвестиційного середовища.

Важливими цілями політики у бюджетній сфері є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку країни та територій, водночас важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи. З метою розроблення і реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного періоду бюджетна політика має визначатись, виходячи із циклічності економічного розвитку, а також зі стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у проведенні ефективного бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на економічне зростання. [14].

Завдання бюджетної політики визначають подальші напрями економічних перетворень країни, важливим є сприяння досягненню стійких темпів економічного зростання в країні; ефективний розподіл та раціональне використання бюджетного ресурсу; забезпечення відповідальності суб'єктів бюджетного процесу за виконання прийнятих зобов'язань; збалансованість бюджетів усіх рівнів. Вирішення завдань бюджетної політики залежить від вибору та реалізації методів бюджетного регулювання, тому перш за все при формуванні бюджетної політики необхідно чітко визначити її пріоритети, які повинні бути досягнені при її реалізації. Важливим є розкриття економічної сутності бюджетної політики як складової системи фінансового регулювання соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць, що полягає у використанні сукупності інституційних механізмів бюджетного простору з врахуванням ступеню динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин суспільного середовища. [78]

Бюджетна політика має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин у складі фінансової політики, спрямованої на створення умов для підвищення якості державних послуг, соціально-економічного розвитку країни та територій. Бюджетна система є ваговою складовою державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі фінансово-бюджетного регулювання економіки, що формується у певному інституційному середовищі та являє собою сукупність таких фінансово-бюджетних і економічних складових, як дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси в країні, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Перетворення системи фінансово-бюджетного регулювання значною мірою пов'язано зі зміною інституційного

середовища суспільства, складові фінансової політики удосконалюються з розвитком соціально-економічної сфери, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітекtonіки фінансової системи [78]

Вагомим чинником ефективної бюджетної політики є якість інституційного середовища, зміна якого відбувається у тому числі під впливом розвитку інноваційного потенціалу економіки. Архітекtonіка бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура бюджетної політики як важлива складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Оскільки економічна діяльність здійснюється у межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель бюджетної політики має спиратися на інституційне середовище суспільства як систему основних економічних, соціальних, політичних, правових положень, що визначаються історією, традиціями, культурою країни. Створення відповідних інституційних умов для формування та реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітекtonіки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого та стійкого соціально-економічного розвитку держави. У сучасних умовах вбачається доцільним удосконалення механізмів взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та фінансовими інститутами. Основними завданнями є збалансування бюджетів усіх рівнів, запобігання суттєвих коливань макроекономічних показників.

Інститут бюджетної політики має відігравати провідну роль в ініціюванні змін у системі фінансового регулювання суспільного розвитку. Формування стратегічних напрямів бюджетної політики потребує узгодженості і збалансованості складових системи бюджетного регулювання, враховуючи зміни інституційного середовища, яке забезпечує функціонування зазначеної системи. За умов структурних економічних перетворень, посилення інтеграційних процесів притаманне проходження динамічних інституційних

змін фінансово-бюджетної політики, що потребує активізації адаптаційних механізмів розвитку фінансових відносин. Доцільним є посилення взаємозв'язку бюджетного регулювання з циклічністю економічного розвитку, підвищення дієвості механізмів підтримки конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Процеси уніфікації оподаткування з країнами Європейського Союзу, в тому числі у сфері адміністрування та регулювання податків на споживання, мають відбуватися прогнозовано для держави і платників податків, що посилить керованість бюджетним процесом та протидіятиме тінізації економіки. Зважаючи на фіскальну значимість майнового оподаткування, слід підвищити ступінь прогресії в оподаткуванні житлової нерухомості, згодом базу оподаткування податку визначати з урахуванням вартості нерухомого майна. [78]

В умовах сталого економічного розвитку важливу роль відіграє саме бюджетна політика, адже вона: сприяє зростанню національної економіки; впливає на макроекономічні процеси в країні; забезпечує фінансову та соціальну стабільність в суспільстві; сприяє оптимізації структури доходів і видатків бюджету; зміцнює міжбюджетні відносини; створює інституціональні умови для оптимізації бюджетної і податкової системи; забезпечує довгострокову динаміку стабільності соціально-економічного розвитку; сприяє модернізації економіки.

Нестабільне становище економічної системи України вимагає результативного вирішення фінансових питань, що є значним важелем її сталого економічного і соціального розвитку. В контексті цього, бюджетна політика повинна стати дієвим інструментом регулювання соціально-економічних процесів суспільства та виступити основним важелем впливу на реалізацію сучасних системних економічних реформ в Україні, особливо в умовах європейської інтеграції.

Аби бюджетна політика забезпечила економічне зростання, орієнтоване на підвищення якості життя громадян, потрібні відповідні важелі, а саме: створення адекватної матеріальної бази, яка є основою підвищення

конкурентоспроможності бізнесу; зміцнення потенціалу вітчизняного товаровиробника й посилення його конкурентоспроможності; підвищення якості людського капіталу, залученого до виробничої та посередницької діяльності; створення адекватної розвитку ринкової економіки інфраструктури; підвищення стимулюючої ролі оплати праці.

Бюджетна політика України поступово переорієнтовується на розв'язання економічних та соціальних проблем із використанням різних методів. Для того щоб бюджетна політика держави була ефективною, необхідно: утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету в межах 3% валового внутрішнього продукту; збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано в державному бюджеті України минулих років; скорочення боргового навантаження на економіку, у тому числі за підтримки міжнародного фінансування (переважно рефінансування боргу) та управління боргом, що дасть змогу зменшити виплати, пов'язані з обслуговуванням державного боргу в найближчі роки; забезпечення економічно обґрунтованого підвищення розміру мінімальної заробітної плати та посадового окладу (тарифної ставки) працівника першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з урахуванням фінансових можливостей бюджету; встановлення розміру прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення на основі зростання показників реального сектору економіки та індексу споживчих цін; оптимізація видатків державного бюджету на утримання органів влади з урахуванням зменшення контрольних функцій і приведення кількості контролюючих органів та їх повноважень у відповідність з європейськими стандартами, перегляду системи органів виконавчої влади за результатами функціонального аналізу; посилення відкритості та прозорості публічних фінансів шляхом оприлюднення головними розпорядниками бюджетних коштів інформації про стратегічні цілі та досягнуті результати.

Таким чином, роль бюджетної політики є надзвичайно важливою для забезпечення економічного розвитку країни. Від ступеня врахування у

бюджетній політиці особливостей інституційного середовища залежить досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави. Тому для формування ефективної бюджетної політики потрібно розробити підхід, який би інтегрував тенденції та особливості соціально-економічного розвитку країни з бюджетною системою. В умовах економічних перетворень доцільним є пошук оптимального співвідношення між макроекономічними показниками та часткою валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджетну систему, ступеню її децентралізації та підвищення якісного рівня розвитку бюджетних інститутів.

1.2. Зарубіжний досвід проведення бюджетної політики

Використання зарубіжного досвіду проведення бюджетної політики в зарубіжних країнах є важливим для України. На прикладі розвинених країн можна передбачити недоліки проведення реформування бюджетної системи, податкової політики, заходів із зменшення боргового навантаження. Тому дослідження зарубіжного досвіду є вагомим інструментом бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Значення бюджетної політики країни та способу її реалізації у формуванні та розподілі валового внутрішнього продукту відображається через виконання державою покладених на неї суспільних функцій. Базовим показником, який відображає використання державою даних чинників формування сукупного національного продукту, виступає розмір валового внутрішнього продукту на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності.

Рівень економічного розвитку країни та добробуту її населення знаходиться в залежності від показника валового внутрішнього продукту на душу населення. Так, країни з розвинутою економікою мають досить високий зазначений показник : Канада – 40,4 тис.дол. США, Франція – 38,2, Німеччина – 41,9, Італія – 30,2, Великобританія – 42,1, Сполучені Штати Америки – 57,2 тис.дол.США. Країни, що мають досить низький даний показник,

характеризуються структурною перебудовою економічної системи та ринковою трансформацією суспільних відносин. До них належать: Молдова – 1,7 тис. дол. США, Грузія – 3,8, Білорусь – 4,9, Казахстан – 6,5, Латвія – 14,3 дол. США. Україна також належить до країн із низьким рівнем валового внутрішнього продукту на душу населення – 2,0 тис. дол. США [28].

На сучасному етапі до основних пріоритетів бюджетної політики розвинених країн належать: запровадження та підвищення якості середньострокового бюджетного планування; створення та удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів, відносно як бюджетів усіх рівнів, так і конкретних бюджетотримувачів, серед зазначених методів особливу роль відіграє бюджетування, орієнтоване на результат, середньострокове планування видатків в умовах бюджетних обмежень [22].

Важливе місце в реалізації бюджетної політики країни посідає її податкова система. Значення загального податкового навантаження відображає вибраний напрям розвитку економічних відносин у країні та методи державного регулювання. Співвідношення обсягу податкових надходжень до валового внутрішнього продукту відображає економічне становище в країні та визначає основні напрями державної фінансової політики.

Зарубіжні країни можна розподілити на три групи за показником податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті: перша група – це країни, в яких частка податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті становить менше 30 відсотків (Канада – 26,7 відсотки, США – 24,3, Польща – 20,1, Китай – 19,4, Японія – 18,0 відсотків); друга група – країни, де середня частка податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті коливається від 30 до 40 відсотків (Німеччина – 37,6 відсотки, Чехія – 35,5, Франція – 35,3, Великобританія – 35,2, Італія – 34,4 відсотки); третя група – країни, де висока частка податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті – більше 40 відсотків (Данія – 48,0 відсотків, Швеція – 44,3, Фінляндія – 44,1, Норвегія – 42,2 відсотки) [28].

Майже в усіх зарубіжних країнах протягом останніх двадцяти років відмічається тенденція збільшення частки ВВП, яка перерозподіляється через бюджет, хоча поступово це зростання уповільнилося в Данії, Німеччині, Норвегії, Італії Ірландії, Іспанії, Швеції та зросло у Великій Британії, Греції, Японії, Португалії, Франції, США, отже у середньому існує тенденція до стабілізації цього показника на досить високому рівні.

Значення загального державного сектора в економіці може бути визначено як співвідношення сукупності доходів і видатків зведеного бюджету до валового внутрішнього продукту. В ЄС-28 обсяг доходів бюджету в 2015 році склав 44,9 відсотки валового внутрішнього продукту (у порівнянні з 45,2 відсотками в 2014 році), обсяг видатків бюджету склав 47,3 відсотки валового внутрішнього продукту (у порівнянні з 48,1 відсотками в 2014 році). (додаток К)

Практичний досвід проведення бюджетної політики розвинутих країн свідчить про важливість виконання умови послідовності рішень у реалізації бюджетної політики (тобто дотримання стратегічного курсу попередників з коригуваннями тактики). Стратегія бюджетної політики у розвинутих країнах світу (США, країни Центральної та Західної Європи) є складовою загальної державної економічної стратегії, засобом стимулювання економічного зростання та ефективної перебудови економічної структури суспільства. Практичний досвід проведення бюджетної політики у провідних країнах світу має значення для України. Побудова і «налагодження» інструментарію впливу держави на економіку дадуть можливість виграти у часі та уникнути помилок при формуванні стратегії розвитку країни. Незважаючи на різноманітність бюджетних моделей, формування бюджетних систем здійснювалося під впливом необхідності пошуку оптимального співвідношення між економічною ефективністю державної влади і соціальною справедливістю, з урахуванням можливостей формування державних фінансових ресурсів у певних історичних, геополітичних і економічних умовах. Удосконалення бюджетної політики у зарубіжних країнах здійснювалося переважно ринковими методами, зокрема

шляхом удосконалення законодавства, водночас, у кризові періоди підсилюється роль адміністративних методів.

Ознайомлення із досвідом інших країн у різні періоди їх розвитку з метою подальшої модернізації бюджетної політики дасть змогу визначити власні геофінансові пріоритетів в історичній перспективі, вийти на траєкторію сталого економічного зростання та розвитку суспільства.

Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка країн використовують дієві механізми інтеграції коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. Основні параметри податкової, бюджетної і боргової політики необхідно базувати на орієнтирах, розроблених у системі довгострокового планування, які повинні актуалізуватися з урахуванням фактичних умов розвитку економіки, можливого уточнення пріоритетних економічних завдань з врахуванням змін зовнішнього середовища. Сучасний досвід зарубіжних країн щодо застосування бюджетної стратегії ґрунтується на необхідності здійснення середньострокового бюджетного прогнозування і планування під час підготовки щорічного бюджету.

Дослідження досвіду формування бюджету в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, дозволило виявити основні тенденції у проведенні перетворень системи бюджетного планування протягом останніх років. Достатнього впровадження набули програмно-цільовий метод планування бюджету, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм, що включають відповідні результативні показники. Планування та виконання бюджету базується на підвищенні результативності бюджетних видатків та оцінюється такими показниками, як якість державних послуг та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. Значні зміни відбулися у системі державного фінансового контролю шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів, розвитку відомчого фінансового контролю та аудиту.

Доцільним є систематизація досвіду реалізації заходів бюджетного регулювання у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою з метою виявлення можливостей їх практичного впровадження у діяльність вітчизняних інституцій. З метою протидії наслідкам глобальної економічної рецесії для стабілізації фінансового сектору та підтримки рівня економічної активності підприємств розвинутими країнами було розроблено та реалізовано сукупність заходів бюджетного регулювання стимулюючого характеру. В Європейському Союзі відповідні заходи координувалися в рамках об'єднаного фінансового плану та передбачали додаткову капіталізацію системних фінансових установ і надання державних гарантій. Крім того, було виділено значні обсяги фінансової підтримки країнам, які зазнали суттєвого розбалансування системи державних фінансів, в тому числі Греції, Ірландії, Іспанії, Португалії, Кіпру. Базовими умовами здійснення такого фінансування є проведення комплексних економічних реформ та забезпечення збалансованості бюджету. Реалізація зазначеного передбачала проведення компенсаторних заходів податкового регулювання – підняття ставок податків на споживання, майнових податків та податку на доходи фізичних осіб. Зокрема, базова ставка податку на додану вартість в періоді 2008–2015 років збільшилась у представлених країнах в середньому на 3,6 відсоткових пункти, в цілому в країнах Європейського Союзу на 2,1 відсоткових пункти; максимальна ставка податку на доходи фізичних осіб зросла на 8,3 та 1,5 відсоткових пункти відповідно. Вагомим заходами бюджетної політики постстабілізаційного періоду стало проведення інституційних змін системи пенсійного забезпечення та державного управління. В процесі дослідження виявлено, що зростання бюджетного дефіциту знижує можливості прискореного розвитку економіки в середньостроковому періоді. В країнах, де частка державних видатків, перевищує 40 відсотків валового внутрішнього продукту, зростання приведенного показника на один відсотковий пункт призводить до уповільнення на 0,4 відсоткових пункти приросту реального валового внутрішнього продукту [37].

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз формування та виконання дохідної частини зведеного бюджету

Характер впливу бюджетної системи на стан в економіці країни, зокрема рівень сприятливості бюджетної політики щодо економічного зростання, значною мірою визначається перерозподілом суспільного продукту через бюджетну систему, що характеризується величиною та структурою дохідної частини державного та зведеного бюджетів.

Предметом дослідження впливу дохідної частини бюджету на економічну активність в країні є насамперед податкові надходження.

При розробці бюджету на 2019 рік враховано основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2019 рік, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 546, та основні завдання бюджетної політики, що спрямовані на забезпечення збалансування державних фінансів.

Дохідна частина бюджету на 2019 рік розроблена з урахуванням чинних норм податкового та бюджетного законодавства, з наступними особливостями: податок на доходи фізичних осіб: зарахування податку від доходів за здавання фізичними особами в оренду (суборенду, емфітевзис) земельних ділянок, земельних часток (паїв) податковим агентом до відповідного бюджету за місцезнаходженням таких об'єктів оренди (суборенди, емфітевзису); рентна плата за користування надрами для видобування вуглеводнів: зниження ставок рентної плати за користування надрами для видобування газового конденсату з 45% до 29% (до 5000 м глибини залягання покладів) та з 21% до 14% (понад 5000 м глибини залягання покладів);

Також було враховано: індексацію ставок, визначених у абсолютних значеннях по рентній платі за спеціальне використання лісових ресурсів, використання води, надр непов'язаних з видобутком, користування

радіочастотним ресурсом, а також по екологічному та акцизному податках, додаткові надходження у обсязі 6,9 млрд. грн., в тому числі державний бюджет 6,6 млрд. гривень; зарахування починаючи з 1 січня 2019 року 5 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату) до бюджетів місцевого самоврядування за місцем видобутку відповідних корисних копалин.

Крім цього, передбачено спрямування окремих доходів (75% надходжень акцизного податку з пального і транспортних засобів, ввізного мита на нафтопродукти та транспортні засоби, 100% надходжень від плати за проїзд автомобільними дорогами) до спеціального фонду державного бюджету на розвиток дорожнього господарства у обсязі 50,4 млрд. гривень.

Також враховано зарахування частини (13,44%) акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до бюджетів місцевого самоврядування у обсязі 7,4 млрд. гривень.

На загальний обсяг прогнозу доходів по основних податках суттєвий вплив мають макроекономічні показники фонду оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців, прибутку прибуткових підприємств, кінцевих споживчих витрат домашніх господарств, експорту та імпорту товарів і послуг, обмінного курсу гривні до долара США, а також обсяги виробництва підакцизних товарів, видобутку корисних копалин та інші показники.

Доходи зведеного бюджету на 2019 рік визначено з урахуванням поточного виконання бюджету, змін до податкового та бюджетного законодавства, і становить 1 292,7 млрд. грн. Сума доходів загального фонду зведеного бюджету на 2019 рік становить 1 175,0 млрд. гривень. Показники доходів зведеного бюджету на 2019 рік, порівняно із затвердженими показниками 2018 року, збільшуються на 130,5 млрд. грн. або на 11,2 відсотка, у тому числі по загальному фонду на 110,3 млрд. грн., або на 10,4 відсотків, та по спеціальному фонду на 20,2 млрд. грн., або на 20,7 відсотка.

Динаміка надходжень до Зведеного бюджету України 2014-2019 роках, млрд. грн.

	2014 факт	2015 факт	2016 факт	2017 факт	2018 затверджено	2019	Відхилення прогнозу 2019 року від затвердженого 2018 року	
							+/-	%
зведений бюджет, разом, в т.ч.:	460,7	652,0	782,9	1 017,0	1 162,2	1 292,7	130,5	111,2
загальний фонд	387,2	602,7	718,3	887,2	1 064,7	1 175,0	110,3	110,4
спеціальний фонд	73,5	49,3	64,6	129,8	97,5	117,7	20,2	120,7

Надходження податку та збору на доходи фізичних осіб на 2019 рік, розраховано із урахуванням прогнозного обсягу фонду оплати праці, рівня середньої заробітної плати, а також бази оподаткування з інших доходів та ставок оподаткування доходів фізичних осіб, становить 267 442,7 млн. грн., у тому числі: до місцевих бюджетів – 161 287,4 млн. грн., до державного бюджету – 106 155,3 млн. грн.

Основні чинники, які вплинуть на надходження податку та збору на доходи фізичних осіб: застосування єдиної ставки (18%) оподаткування доходів фізичних осіб (крім доходів у вигляді дивідендів по акціях та корпоративних правах, нарахованих резидентами - платниками податку на прибуток підприємств, які оподатковуються за ставкою 5%; доходів у вигляді дивідендів по акціях та/або інвестиційних сертифікатах, корпоративних правах, нарахованих нерезидентами, інститутами спільного інвестування та суб'єктами господарювання, які не є платниками податку на прибуток, оподатковуються за ставкою 9%); підвищення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму; зниження податкового навантаження на громадян, за рахунок надання податкової соціальної пільги на рівні 50% прожиткового мінімуму для

працевдатних осіб для будь-якого платника податку за умови, що дохід не перевищує 1,4 прожиткового мінімуму для працевдатних осіб, визначено у сумі 2,1 млрд. гривень;

При прогнозуванні податку на доходи фізичних осіб враховано: справляння військового збору; звільнення від оподаткування військовим збором доходів, у вигляді грошового забезпечення працівників та військовослужбовців, на яких розповсюджується норма положень Закону України від 18.06.2015 № 548-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування військовим збором грошового забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть безпосередню участь в антитерористичній операції" та Закону України від 19.06.2018 №2463-VIII "Про внесення змін до розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо відносин, пов'язаних із здійсненням заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях".

Сума податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету на 2019 рік становить 102 300,0 млн. грн., з них 92 600,0 млн. грн. – до загального фонду державного бюджету, 9 700,0 млн. грн. – до загального фонду місцевих бюджетів. Розрахунок надходжень податку на прибуток підприємств на 2019 рік, здійснено на підставі динаміки надходжень за попередні роки, очікуваного декларування та надходжень у 2018 році та фінансового результату підприємств до оподаткування на 2019 рік.

При надходженні податку на прибуток на 2019 рік враховано: термін подання податкової звітності та сплата податку на прибуток підприємств за підсумками кварталу; позитивна динаміка декларування та сплати податку на прибуток у 2018 році; збільшення прибутку прибуткових підприємств.

Сума надходжень податку на додану вартість до державного бюджету на 2019 рік становить 434 000,0 млн. грн., з них: 94 600,0 млн. грн. – ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного

відшкодування; 339 400,0 млн. грн. – ПДВ з ввезених на територію України товарів.

Розрахунок прогнозу надходжень податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів на 2019 рік здійснено на основі обсягу зовнішньоекономічних операцій, динаміки імпорту товарів з урахуванням зміни обсягів пілг, позитивної динаміки у визначенні реальної митної вартості. Прогнозна сума надходжень податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів на 2019 рік до зведеного бюджету становить 339 400,0 млн. гривень. Прогнозні надходження ввізного мита до державного бюджету на 2019 рік розраховані та визначені в сумі 30 544,0 млн. гривень. Розрахунок прогнозних надходжень ввізного мита здійснено на основі прогнозного обсягу імпорту товарів та послуг на 2019 рік та середньорічного обмінного курсу гривні до долара США. Також, у розрахунку прогнозних надходжень ввізного мита на 2019 рік враховано середньозважену ставку ввізного мита за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Доходи зведеного бюджету на 2020 рік зростуть на 6,2% порівняно з очікуваними у 2019 році. Оскільки збільшення номінального ВВП прогнозується на рівні 12,8%, значить доходи скоротяться по відношенню до розмірів економіки. Податкові надходження зростуть на 8,5% в рік (порівняно з оновленим планом доходів бюджету у 2019 році), що є доволі консервативними очікуваннями, враховуючи, що до проекту не закладено змін у оподаткуванні (за деякими винятками)⁶.

Найбільше зростуть надходження від ПДФО (близько 19,3%) та податок на прибуток підприємств (+19,9%). Прогноз надходжень з ПДФО уряд цього разу розраховував не прямим методом, а за допомогою регресійного аналізу історичних даних по росту середньої зарплати, кількості платників та податкової ставки. Згідно з його результатами, ріст надходжень становитиме 19,3%, хоча середня зарплата за прогнозом збільшиться лише на 16,6%, а кількість платників та ставки податку залишаться незмінними. Додаткові доходи від податку на прибуток уряд очікує від збільшення прибутку

підприємств на 15,1%, погашення податкових боргів, перевірок та інших донарахувань.

Зростання доходу від податку на додану вартість закладене на рівні всього 3,1% через менші темпи росту імпорту, виражені в гривнях, та зниження ціни на газ. Зменшаться на 0,1% доходи від акцизів. Уряд пояснює це очікуваним скороченням споживання тютюнових виробів (хоча ставка акцизу у 2020 році зростає на 20%), зниженням надходжень від акцизу з імпортованих транспортних засобів та зменшенням виробництва та продажу спирту та лікоро-горілчаної продукції.

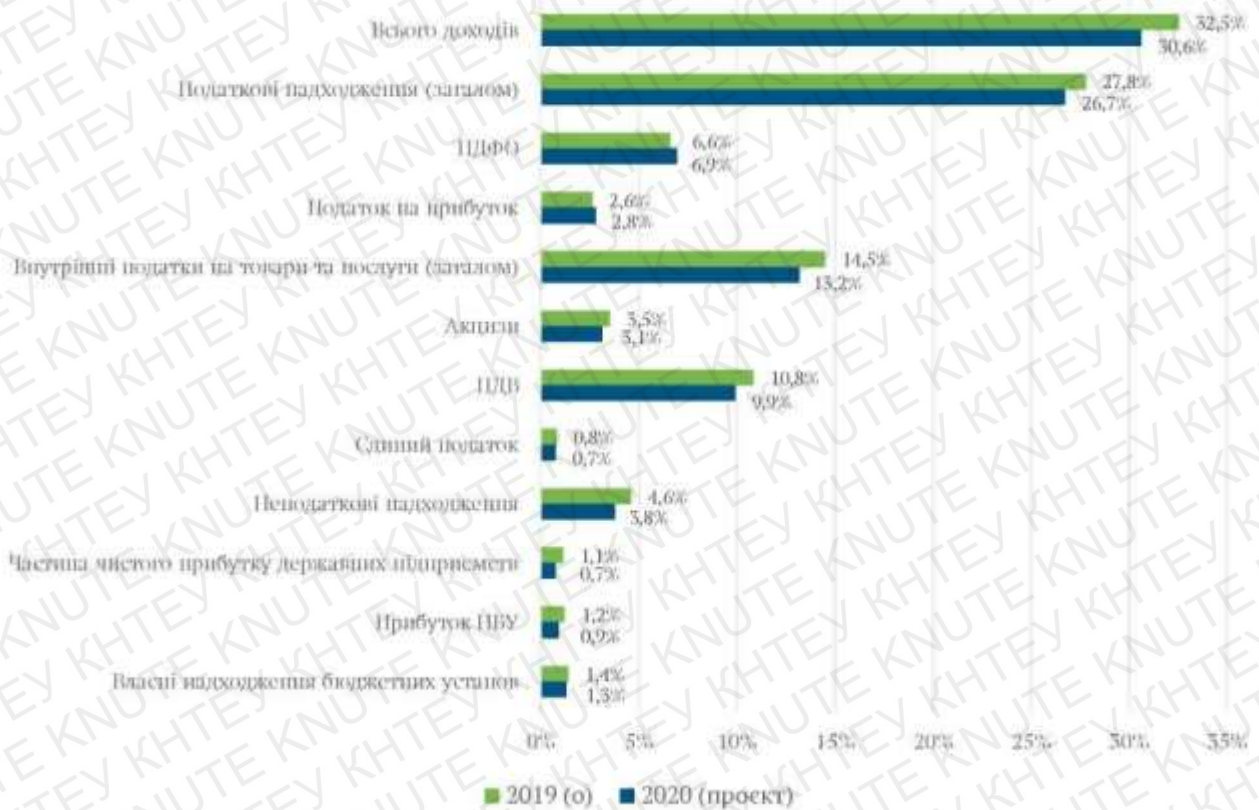

Рис. 2.1. Структура доходів зведеного бюджету у 2019-2020 роках, % ВВП

Загалом податкові надходження становитимуть 87,3% від зведеного бюджету та 26,7% від ВВП (85,4% та 27,7% у 2019 р. відповідно). Але щоб сповна проілюструвати податкове навантаження потрібно врахувати обсяг єдиного соціального внеску, адже він за своєю суттю теж є квазі-податком, який справляється з фонду заробітної плати. В 2020 році заплановано отримати 307,3 млрд грн доходів від ЄСВ, що разом з податковими надходженнями

наступного року наповнить бюджет на 1 524,2 млрд грн, або 33,5% ВВП, що на 1,1 в.п. менше, ніж було заплановано на поточний рік.

Неподаткові надходження знизяться у 2020 році на 7,4% рік до року (зниження на 5,2% у порівнянні із 2018 роком заплановане в проєкті 2019 року). Це відбудеться через зниження на 14,5% частки прибутку НБУ, що перераховується у бюджет, а також частини прибутків підприємств з державною власністю (-27%), норматив його перерахувань знизили з 75% до 50%.

Окрім податкових надходжень у структурі доходів зведеного бюджету України окрему роль відіграють: неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій та цільові фонди.

Серед неподаткових бюджетних надходжень першість належить коштам Національного банку України. Законом України «Про Національний банк України» з 1999 року було закріплено норму щодо перерахування до державного бюджету суми перевищення доходів Національного банку України над його видатками. Також до неподаткових надходжень відносяться: доходи від власності та підприємницької діяльності, власні надходження бюджетних установ, адміністративні збори та платежі та інші. Доходи від операцій з капіталом включають: надходження від продажу основного капіталу; надходження від реалізації державних запасів товарів та кошти від продажу землі і нематеріальних активів. До структури офіційних трансфертів належать: реверсна дотація та трансферти урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій. Цільовими фондами, що забезпечують надходження до зведеного бюджету є Фонд соціального захисту інвалідів та Фонд для забезпечення оборони і безпеки держави.

Таким чином, посилюється увага саме до податкових надходжень як до основного джерела наповнення бюджету. Проведення ефективної податкової політики, стимулювання підприємницької діяльності в країні, удосконалення податкового законодавства та механізму контролю за цільовим використанням податкових пільг є запорукою підвищення якості життя та ступеню довіри

населення до влади, що, в свою чергу, призведе до збільшення дохідної частини бюджету.

2.2 Аналіз формування та виконання видаткової частини зведеного бюджету

Процесу формування видатків бюджету належить достатньо вагоме місце як в управлінні бюджетною системою, так і в управлінні фінансовою системою країни. За допомогою бюджетних видатків досягаються необхідні пропорції в розподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки і територіями держави, забезпечуються фінансовими ресурсами пріоритетні сфери економічної діяльності, проводиться єдина збалансована бюджетна політика.

У процесі виконання бюджету держави в самостійну сферу виділяється касове його виконання. Під касовим виконанням бюджету слід розуміти організацію і здійснення розрахунково-касових операцій (прийом, зберігання і видачу бюджетних коштів) щодо виконання бюджету відповідного рівня. Це одна із найбільш складних і цікавих сфер виконання бюджету в цілому. Відомо три системи касового виконання бюджету: банківська; казначейська; змішана.

При банківській системі рахунки для виконання бюджету відкриваються в установах банківської системи. Казначейська система касового виконання бюджету передбачає відкриття та ведення рахунків для виконання бюджету через спеціалізовану структуру – державне казначейство. Змішана система передбачає можливість відкриття та ведення рахунків для виконання бюджету, як в установах банківської системи, так і в казначействі.

До 1993 року в Україні діяла банківська система касового виконання бюджету. В 1993 році з виходом ряду нормативних актів, а саме Указу Президента України від 18 червня 1993 року №210/93 «Про порядок виконання Державного бюджету України» та Тимчасових методичних вказівок «Про порядок Касового виконання Державного бюджету України по доходах та видатках», затверджених Мінфіном України і НБУ від 8 червня 1993 року за

№17010/1338, касове виконання бюджету зазнало ряд змін. З 1 липня 1993 року касове виконання Державного бюджету почало здійснюватись Національним банком України через свої регіональні управління та за його дорученням, погодженим з Мінфіном України, - через Укрсоцбанк, банк «Україна», «Промінвестбанк» та інші комерційні банки. Новий порядок касового обслуговування означав, що фінансування повинно було здійснюватися в межах доходів, які реально надійшли, а також одержаних кредитів банку. Державний бюджет України почав виконуватися за схемою, аналогічною місцевим бюджетам [40].

Чинний проєкт бюджету у видатковій частині не враховує те, що суттєво змінилася схема розпорядників бюджетних коштів: було скорочено кількість міністерств із 19 до 15, якісь із них були об'єднані (Мінекології та Міненерго, Мінекономрозвитку та Мінагро, Мінкультури, Мінмолодьспорту та Мінінформполітики), а якісь з'явилися (Міністерство цифрової трансформації та Міністерство розвитку громад та території (колишнє Мінрегіонбуд)). Процес реорганізації та створення нових міністерств непростий і тривалий, а також вимагає додаткових витрат, які важко спрогнозувати. Тому у оновленому проєкті бюджету мають бути передбачені кошти на реорганізацію міністерств, програм та оптимізацію витрат.

Ми аналізуємо динаміку витрат зведеного бюджету, який включає в себе державний та місцеві бюджети, разом із бюджетами трьох соціальних фондів (Пенсійний фонд, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонд соціального страхування). Так, зростання видатків зведеного бюджету разом із соціальними фондами заплановано на рівні 5,6 % від показника 2019 року.

За функціональною класифікацією видатків, пріоритетними напрямками витрат у 2020 році залишатимуться соціальний захист, освіта та виплата відсотків за боргами (закладено до статті «Загальнодержавні функції»). На соціальний захист спрямують 13,9% ВВП, видатки на освіту та охорону здоров'я передбачені на рівні 8,5% від ВВП, та в обох випадках у відносному

до ВВП вираженні фінансування зменшується, хоча номінально в гривнях заплановане зростання (рис.2.2). Зростатимуть у % від ВВП лише видатки на економічну діяльність.

Рис. 2.2. Прогнозна структура видатків зведеного бюджету у 2019-2020 роках, % ВВП

Якщо порівняти структуру видатків в Україні та 11 країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) – членів ЄС (після 2004 року), то можна побачити, в яких напрямках фінансування ми наближаємось до показників розвинених країн, а в яких – навпаки. Доречним вважаємо не порівнювати Україну із старими членами ЄС, оскільки в цих країнах структура видатків об'єктивно відрізняється через розвинену інфраструктуру та сталі ринки, а сфокусуватися на «нових членах ЄС» - країнах, що вступили до Євросоюзу після 2004 року.

Проєкт бюджету передбачає, що у 2020 році на освіту, обслуговування боргу, громадський порядок, безпеку, судову владу та оборону держава спрямує більше коштів, ніж у країнах – нових членах ЄС. На фінансування економічної діяльності, охорони здоров'я, виконання загальнодержавних функцій (без обслуговування боргу), житлово-комунального господарства та духовний і фізичний розвиток Україна витратить у відсотковому значенні менше за ці країни. За видатками на соціальний захист та соціальне

забезпечення Україна у 2020 році майже зрівняється із обраними для порівняння країнами.

Як видно, пенсійна реформа та оптимізація субсидій, фіскальна дисципліна та інвестиції у інфраструктуру наближають ці показники до показників країн ЦСЄ. Це не означає, однак, що українські пенсіонери мають порівняний рівень доходу: слід враховувати, що частку пенсій у країнах-членах ЄС забезпечено не державою, а самими пенсіонерами через приватні фонди, а в Україні майже усі пенсійні виплати здійснюються з державного фонду, до того ж український ВВП на душу населення набагато нижчий, ніж в Європі.

Якщо подивитися на динаміку, то за три останні роки Україна наближається до показників країн ЦСЄ у сфері витрат на соціальний захист (з 15,4 до 13,9% від ВВП), обслуговуванні боргу (з 3,6% до 3,2% від ВВП) економічній діяльності (з 4,3% до 4,4% від ВВП). У той час, варто враховувати й особливості зовнішньополітичної ситуації: в Україні на оборону доводиться витратити більше⁷.

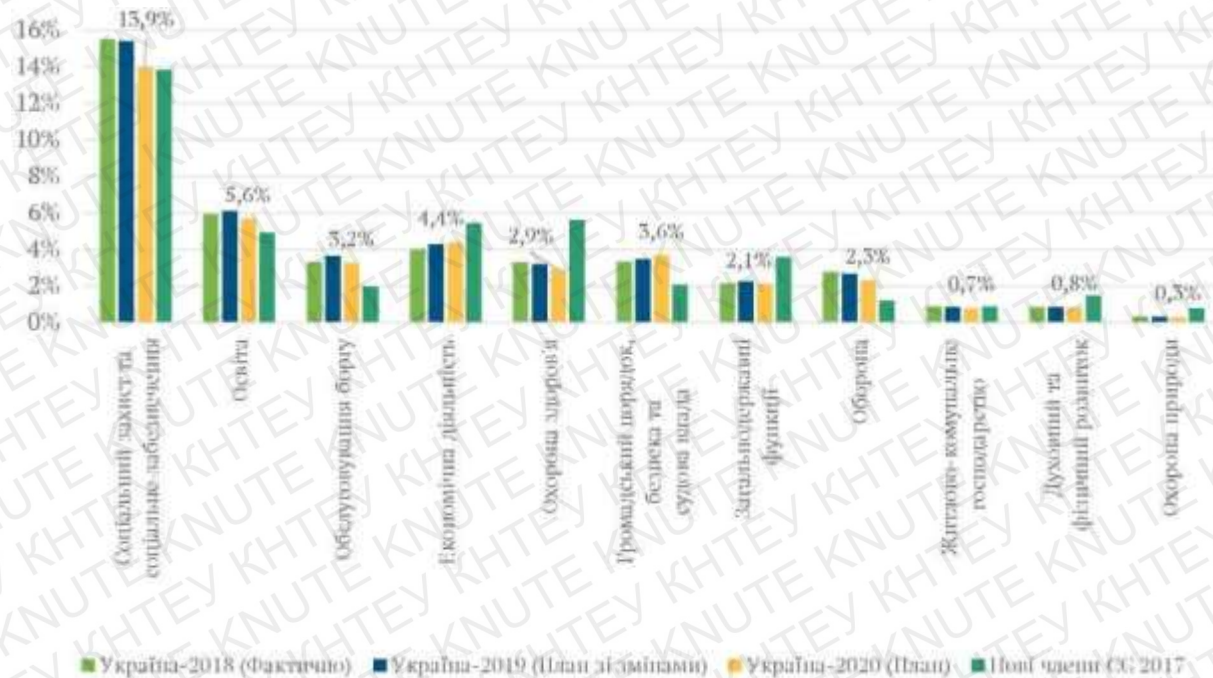

Рис. 2.3. Динаміка державних витрат за окремими напрямками в Україні та країнах – нових членах ЄС, % від ВВП

На даний час потребують вирішення завдання по посиленню системності та послідовності у реалізації бюджетної політики у сфері планування видатків бюджету; удосконалення стратегічного планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів; планування бюджетних програм відповідно до завдань і функцій органів виконавчої влади; досягнення відповідних результатів за умови використання мінімального обсягу бюджетних коштів; пошук оптимальної структури та змісту бюджетних програм, їх відповідність напрямам соціально-економічного розвитку країни; досягнення поставленої мети у процесі виконання бюджетної програми; спрямування бюджетних коштів лише на цілі та завдання, визначені планом діяльності головного розпорядника бюджетних коштів [38].

Необхідним є подальший розвиток методологічних підходів щодо формування бюджетних та державних цільових програм, відображення в даних програмах індикативних показників та індикаторів стратегічних документів соціально-економічного розвитку країни, що має посилити рівень кореляції програм і пріоритетів державної політики. Важливим є визначення граничних обсягів фінансування довгострокових програм економічного спрямування за рахунок бюджетних коштів. При підготовці програми важливо визначити показники ефективності та якості її виконання. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватись на основі кінцевих цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника коштів. Перелік програм, що фінансуються не в повному обсязі, не сприяє вирішенню поставлених завдань та знижує результативність планування і виконання бюджету за програмно-цільовим методом. Ступінь дієвості планування бюджетних асигнувань на виконання цільових загальнодержавних та місцевих програм залежить від своєчасності моніторингу та оцінки ефективності даних програм. Системний підхід до оцінки ефективності видатків бюджету має передбачати виокремлення критеріїв економічної та соціальної ефективності на стадіях формування і виконання програми. Вагоме значення посідають питання розвитку механізмів попереднього державного фінансового аудиту, аналізу і

контролю за виконанням бюджетних програм з метою забезпечення відповідного рівня бюджетної результативності. Перспективне планування витратів бюджету є одним із необхідних інструментів державного регулювання соціально-економічного стану країни та передумовою підвищення керованості бюджетного процесу, впливу витратів на досягнення цілей та завдань розвитку національної економіки.

Головна проблема, яка сьогодні стоїть перед суспільством, - стабілізація економіки і забезпечення її зростання. Однак без виділення відповідних коштів її неможливо розв'язати. В умовах обмеженості фінансових ресурсів держава повинна раціонально та ефективно використовувати державні кошти. У цілому система витратів бюджету повинна забезпечувати надійне функціонування держави і сприяти економічному зростанню, що досягається за рахунок раціональної структури витратів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Основні завдання бюджетної політики в умовах економічних перетворень

Бюджетна тактика є швидкодіючим механізмом бюджетної політики в країні, гнучким методом пошуку короткострокової рівноваги, стабілізації та пристосування до умов, що постійно змінюються. Бюджетна тактика фактично є продовженням, конкретизацією бюджетної стратегії. За допомогою бюджетної тактики органи управління забезпечують реалізацію поточних завдань функціонування та розвитку бюджетної системи країни на певному історичному етапі. Проте бюджетна тактика є гнучкішою, оскільки визначається динамікою економічних умов і соціальних факторів.

Основою розробки бюджетної тактики є бюджетне планування — важлива складова фінансового планування, підпорядкована вимогам фінансової політики держави. Економічна сутність бюджетного планування полягає в централізованому розподілі та перерозподілі ВВП між ланками фінансової системи на основі загальнонаціональної соціально-економічної програми розвитку країни в процесі складання та виконання бюджетів різного рівня.

Бюджетне планування є складовою бюджетного процесу, що включає порядок складання та виконання бюджету, його нормативно-правову та організаційну основу, а також питання теорії та методології складання бюджетів країни. Результатами бюджетного планування є проект зведеного Державного бюджету — основного фінансового плану держави на поточний рік, а також бюджети різних рівнів державної влади (місцеві, суб'єктів держави тощо) [73].

Бюджетний процес — регламентована законодавством діяльність органів влади щодо складання, розгляду, затвердження і виконання центрального та

місцевих бюджетів. Його зміст визначається державним і бюджетним устроєм країни, бюджетними повноваженнями відповідних органів та юридичних осіб.

Методи світової практики, що використовуються при бюджетному плануванні досить різноманітні, особливо стосовно розрахунку надходжень і видатків, і зазнали в історичному плані значних змін. Так, з розширенням масштабів мобілізації ресурсів і необхідністю якомога ефективнішого їх використання при розробці бюджету в 60-х роках спочатку в США, а пізніше і в інших країнах почали застосовувати програмно-цільовий метод, в тому числі системний аналіз, економетричні моделі, електронно-обчислювальну техніку. В 1961 році нова система вперше була запроваджена Міністерством оборони США і дістала назву «Планування — програмування — розробка бюджету» (ППБ). З 1965 року ця система поширилась на інші міністерства. За цією методикою розроблявся багатоваріантний бюджет, який в основному пов'язувався з економічними програмами країни з урахуванням загальних проектів розвитку. ППБ — це системно-варіантний метод планування на основі принципу «плинний бюджет».

З 1973 року американська адміністрація переходить від системи ППБ до нового методу — цільового управління фінансами, в основу якого покладено розробку програм окремих міністерств і відомств. З 1976 року була введена система складання бюджету на нульовій основі, за принципом щорічного перегляду «з нуля» державних програм без урахування вже проведених витрат за попередньо прийнятими програмами. В Німеччині бюджет, складений на основі програмно-цільового методу, дістав назву кон'юнктурно-нейтрального. Нові методи складання бюджету під назвами «раціоналізація вибору бюджетних рішень» та «програмний аналіз та огляд» широко застосовуються відповідно у Франції, Великобританії [66].

ППБ включає три статті		
I — планування	II — програмування	III — бюджетування (розробка бюджету)
формування та викладення цілей і завдань, для досягнення і вирішення яких мають діяти організації, що функціонують на ринку	<ul style="list-style-type: none"> ○ підбір засобів, що є в розпорядженні, та винайдення нових з метою досягнення цілей 	<ul style="list-style-type: none"> ○ переклад загальних багаторічних програм мовою бюджетних цифр за фінансовими роками; ○ процес розподілу загальної сукупності кількісно виражених операцій відповідно до традиційної бюджетної класифікації

Рис. 3.1. Зміст ППБ

Отже, можна дійти висновку, що методи бюджетного планування, програмування та прогнозування мають використовуватися в комплексі з метою оптимізації розподілу фінансових ресурсів держави. Бюджетна стратегія і тактика як способи формування бюджетної політики держави на практиці мають спрацьовувати одночасно та ефективно.

Основні документи для формування бюджетної тактики в Україні: макроекономічний прогноз соціально-економічного розвитку країни, складовим елементом якого є основні прогнозні показники зведеного бюджету країни; основні напрями бюджетної політики (Бюджетна резолюція).

Слід зазначити, що в основу розробки «Основних напрямів бюджетної політики» в Україні кладуться матеріали, які готуються Міністерством фінансів, Міністерством економіки та централізованими галузевими органами виконавчої влади, місцевими органами самоврядування. В них формулюються головні пріоритетні напрями бюджетної політики на плановий рік, які повинні стати орієнтиром для Уряду, що керує складанням проекту бюджету, і для

Верховної Ради при розгляді бюджету. У цих матеріалах визначаються: макроекономічні цілі та обов'язково розмір дефіциту бюджету; загальний обсяг дохідних надходжень; положення, які є основою формування видаткової частини бюджету; наводяться завдання Уряду, які слід врахувати [15].

В Україні основною новацією, запропонованою в рамках Бюджетного кодексу, є відсутність Бюджетної резолюції як обов'язкової постанови Верховної Ради при прийнятті Державного бюджету на наступний рік. Досвід існування цього документа у царині вітчизняного бюджетотворення зафіксував його декларативність, багатомовність і необов'язковість для Уряду. Натомість Бюджетним кодексом запропоновано запровадити процедуру слухань з питань бюджетної політики. Ядром цих слухань є доповідь прем'єр-міністра або (за його дорученням) міністра фінансів про «Основні напрями бюджетної політики» на наступний період. Верховна Рада України або схвалює, або бере до відома зазначений документ.

Для розрахунку фінансових показників на перспективу застосовуються методи екстраполяції з використанням динамічних трендових моделей, методи розрахунку впливу окремих факторів на прогнозний показник та прогнози на основі нормативних розрахунків. Трендові моделі ефективні за умов еволюційного розвитку економіки країни зі стабільними темпами зростання. Використання факторних моделей є коректним за умов зміни прогнозних показників у зоні їх імовірного інтервалу. При різкій зміні економічної ситуації розрахунки мають проводитися на основі нормативного методу. Вибір методу потрібно обґрунтувати на етапі аналізу економічної ситуації.

Слід зазначити, що аналіз окремих статей бюджету з погляду можливостей їх розрахунку за економічними нормативами свідчить, що в дохідній частині бюджету за методом нормативного розрахунку може обчислюватися 70—75 % статей. Це такі з них, як податок на додану вартість, акцизний збір, плата за землю, прибутковий податок з громадян, плата за воду тощо. Щодо видаткової частини, то через економічні нормативи може

розраховуватись не більше 30 % статей, зокрема витрати на соціальне забезпечення та обслуговування державного боргу.

Таким чином, для розрахунку окремих статей бюджету на перспективу доцільно використовувати як метод екстраполяції, так і метод нормативного розрахунку з урахуванням прогнозного рівня інфляції.

Повернемося до бюджетного прогнозування, що є складною процедурою, яка включає певну послідовність етапів прогнозування статей бюджету, тобто алгоритм прогнозування. Слід особливу увагу звернути на зміст етапів бюджетного прогнозування, з'ясувати їх логіку та зрозуміти основи їх формалізації.

Розглянемо алгоритм бюджетного прогнозування, що пропонується в методичних рекомендаціях «Прогнозування і розробка програм» НДЕІ Міністерства економіки України (за ред. В. Ф. Беседіна).

На першому етапі прогнозу, виходячи з даних факторного аналізу, визначають основні чинники, які впливають на показники доходів і видатків бюджету.

На другому етапі прогнозу розраховують величини тих статей бюджету, які не можуть бути визначені за нормативним методом.

Узагальнююча формула визначення абсолютних величин доходних статей бюджету має такий вигляд:

$$D_{it} = D_{i(t-1)} \cdot IC_{it} \cdot IBVP_t, \quad (3.1.1.)$$

де D_i — обсяг доходів i -ї статті бюджету; $IBVP$ — індекс зміни ВВП; IC — індекс зміни споживчих цін (показник інфляції); t — бюджетний рік.

Якщо темп зміни ВВП не збігається з прогнозними темпами зростання доходів бюджету, тоді формула (3.1) може бути змінена стосовно статей бюджету, формування яких залежить від доходів громадян. У такому разі замість показника темпу зміни ВВП використовуються прогнозовані темпи зміни доходів громадян.

Щодо статей видаткової частини бюджету, то формула їх розрахунків має такий вигляд:

$$B_{it} = B_{i(t-1)} \cdot ICI_t, \quad (3.1.2)$$

де B_i — обсяг i -ї статті бюджету; t — бюджетний рік.

Отже при цьому не враховуються темпи зміни ВВП або доходів громадян.

Показники B_i і D_i можуть визначатись також як деяка середня величина за ряд минулих періодів і розраховуватися за формулою:

$$B_{it}(D_{it}) = \text{sum}\{B_{i(t-k)}(D_{i(t-k)}) \mid k = 1, \dots, n\} / n, \quad (3.1.3)$$

де n — кількість періодів, що розглядаються.

На третьому етапі прогнозу аналізуються зміни у законодавчій і нормативній базі, передбачувані в прогнозному періоді. Результатами цього аналізу повинні бути уточнення нормативів і формування обмежень щодо їх використання. Якщо законодавча і нормативна база не змінилася, то статті бюджету, які повинні розраховуватись за нормативним методом, визначаються за формулами (2.2, 2.3). Якщо у законодавчій та нормативній базі можливі зміни у прогнозному періоді, то виникає необхідність переходу до четвертого етапу.

На четвертому етапі прогнозу використовуються розрахунки за нормативним методом:

$$B_i(D_i) = \text{sum}\{nB_{ij} \cdot X_{tj} \mid j = 1, \dots, m\}, \quad (3.1.4)$$

де i — індекс статті бюджету; j — індекс показників, які використовуються у нормативному розрахунку; $nB_{ij}(t-1)$ — норматив відрахування від j -го показника до i -ї статті бюджету; X_{tj} — величина j -го показника, що прогнозується.

На п'ятому етапі прогнозу повинні розглядатися величини дефіциту як державного, так і регіонального бюджетів (∂B). У такому разі можлива ситуація перевищення розміру дефіциту бюджету порівняно із заданим:

$$\partial pB = \text{sum}(B - D), \quad (3.1.5)$$

$$\partial B = \text{ВВП} \cdot \partial \partial B, \quad (3.1.6)$$

де $дрБ$ — розрахунковий дефіцит бюджету; $дБ$ — заданий розмір дефіциту бюджету; $здБ$ — відсотки дефіциту бюджету від ВВП, що задані.

Використання умов цих рівнянь потребує розробки додаткової процедури, для реалізації якої треба визначитися з принципами коригування статей бюджету, які полягають у такому:

- або всі статті бюджету зменшуються рівномірно;
- або повинні бути визначені пріоритети розвитку національного господарства і статей бюджету, що забезпечують цей розвиток.

При розгляді даної проблеми необхідно також приділити увагу ознайомленню з методикою розрахунку найважливіших показників зведеного бюджету в Україні. Слід звернути увагу на те, як здійснюється розрахунок питомої ваги певної статті доходів чи видатків бюджету у ВВП.

Узагальнююча формула розрахунку питомої ваги i -ї статті доходів чи видатків у ВВП має вигляд:

для прогнозного періоду:

$$Z_{it} = \frac{X_{it}}{\text{ВВП}_t} \cdot 100; \quad (3.1.7)$$

для поточного періоду:

$$Z_{i(t-1)} = \frac{X_{i(t-1)}}{\text{ВВП}_{(t-1)}} \cdot 100, \quad (3.1.8)$$

де Z_{it} , $Z_{i(t-1)}$ — питома вага i -ї статті доходів чи видатків у ВВП відповідно у прогнозному та поточному періодах.

Визначення факторів, що впливають на рівень статей доходів і видатків зведеного бюджету, базується в основному на від-повідних положеннях певних чинних законів та законодавчих актів.

Доходи зведеного бюджету (ДЗБ) та видатки зведеного бюджету (ВЗБ) — це сума надходжень чи відрахувань за всіма статтями дохідної частини бюджету. Зокрема, сума доходів зведеного бюджету визначається за формулою:

$$\text{ДЗБ} = \sum_{i=1}^n X_{it}, \quad (3.1.9)$$

де X_{it} — абсолютна величина i -ї статті дохідної частини бюджету у бюджетному $T(t)$ періоді; n — число статей дохідної частини бюджету.

Сума видатків зведеного бюджету визначається за аналогічною формулою, тільки X_{it} позначає абсолютну величину i -ї статті видаткової частини бюджету.

Кожна стаття дохідної чи видаткової частин бюджету (X_{it}) розраховується в основному двома способами:

1) у вигляді суми окремих складових (X_{ijt}), що формують відповідну статтю:

$$X_{it} = \sum_{j=1}^m X_{ijt}, \quad (3.1.10)$$

де m — число складових, $i = 1, 2, 3, \dots, n$; $j = 1, 2, 3, \dots, m$;

2) у вигляді добутку абсолютного показника (X_{ijt} — бази відрахування) на коефіцієнт відрахування (K_{ijt}):

$$X_{it} = \sum_{j=1}^m X_{ijt} K_{ijt} + v_{it}, \quad (3.1.11)$$

де v_{it} — складова, що відображає можливі врахування пільг чи обмежень при розрахунках кожної статті доходів чи видатків зведеного бюджету [101].

Вивчаючи проблему бюджетної тактики, слід також зосередити увагу на освоєнні процедури складання, розгляду, прийняття та виконання Державного бюджету, що є в Україні досить складною і тривалою, а тому заслуговує на досить детальне вивчення. У Бюджетному кодексі України ця процедура визначена у розділі II, главах VI—X, статтях 32—62.

Процедура включає чотири етапи:

- 1) складання проекту Закону України про Державний бюджет України;
- 2) розгляд та прийняття цього закону;
- 3) виконання бюджету;
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету, прийняття рішення щодо нього.

Динаміка показників Державного бюджету України за 2005-2011 роки відображена в Додатку В.

Як відомо, Державний бюджет України формується за існуючою у світовій практиці методологією. Це означає, що за основу береться розрахунок річного обсягу ВВП. Залежно від того, як він визначатиметься на наступний рік, залежить і розмір бюджетного фонду України.

Існує два підходи до технології формування бюджету: 1-й — стратегічний; 2-й — ситуативний. Останні роки переважав ситуативний підхід, але прийняття Бюджетного та Податкового кодексів України сприятиме переходу до стратегічного підходу формування бюджету.

Світова бюджетна практика пропонує чіткий розподіл компетенції між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування і законодавче закріплення їх за ними. Нове законодавство в Україні вже заклало принципи самостійності у складанні бюджетів усіх рівнів, але вони мають бути зміцнені бюджетно-податковим механізмом, що нині формується.

Перерозподіл бюджетних коштів має базуватись на єдиних критеріях організації всіх видів фінансової допомоги з метою максимальної реалізації потенціалу їх цілеспрямованого впливу на економіку регіону.

3.2. Пріоритети бюджетної політики на середньострокову перспективу

На даний час пріоритетними завданнями бюджетної політики на середньострокову перспективу є забезпечення збалансованості та стійкості бюджетної системи з шляхом дотримання таких показників:

встановлення граничного обсягу дефіциту державного бюджету на рівні 2,2 відсотка валового внутрішнього продукту;

збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано під час затвердження Державного бюджету України на 2018 рік;

досягнення показника граничного обсягу державного боргу на рівні не більше 56 відсотків валового внутрішнього продукту;

встановлення граничного обсягу надання державних гарантій на бюджетний період не більш як 3 відсотки доходів загального фонду державного бюджету;

забезпечення економічно обґрунтованого підвищення мінімальної заробітної плати та посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремої галузі бюджетної сфери;

прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2019 р. - 1853 гривні, з 1 липня 2019 р. - 1936 гривень, з 1 грудня 2019 р. - 2011 гривень, а для основних соціальних і демографічних груп населення:

- дітей віком до 6 років: з 1 січня 2019 р. - 1626 гривень, з 1 липня 2019 р. - 1699 гривень, з 1 грудня 2019 р. - 1764 гривні;

- дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2019 р. - 2027 гривень, з 1 липня 2019 р. - 2118 гривень, з 1 грудня 2019 р. - 2199 гривень;

- працездатних осіб: з 1 січня 2019 р. - 1921 гривня, з 1 липня 2019 р. - 2007 гривень, з 1 грудня 2019 р. - 2084 гривні;

- осіб, які втратили працездатність: з 1 січня 2019 р. - 1497 гривень, з 1 липня 2019 р. - 1564 гривні, з 1 грудня 2019 р. - 1624 гривні;

збереження рівня забезпечення прожиткового мінімуму на рівні, врахованому у Державному бюджеті України на 2018 рік;

загальний обсяг державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів - не менш як 1,8 млрд. гривень, що розподіляється в установленому порядку, зокрема за такими сферами:

- соціально-культурна сфера і сфера охорони здоров'я;
- паливно-енергетична сфера, видобувна та обробна промисловість, мінерально-сировинна база;
- сфера охорони навколишнього природного середовища;
- транспортна сфера;
- функціонування органів влади та надання ними послуг;

використання коштів позик для реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що залучаються державою від міжнародних організацій, Кредитної установи для відбудови, банків та урядів іноземних держав в сумі 18 млрд. гривень;

фінансування дефіциту спеціального фонду державного бюджету за рахунок кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних організацій для реалізації діючих інвестиційних проектів.

Пріоритетом державної податкової політики є забезпечення стабільності податкової системи, зокрема підвищення ефективності та полегшення податкового адміністрування з мінімізацією можливостей для зловживань.

Завдання:

перегляд ставок акцизного податку на алкогольні напої, екологічного податку та рентної плати, визначених в абсолютних значеннях, з урахуванням індексу споживчих цін та індексу цін виробників промислової продукції (щороку);

продовження роботи з поступового наближення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до рівня, передбаченого директивою ЄС, шляхом збільшення специфічних ставок акцизного податку та мінімального податкового акцизного зобов'язання на тютюнові вироби на індекс девальвації гривні до долара США;

проведення переговорів щодо міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування з Німеччиною, Францією, Індією, Казахстаном, Чорногорією, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Молдовою та внесення змін до діючих договорів України з метою зменшення податкових перешкод для закордонних інвестицій та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи і капітал;

опрацювання питання впровадження моделі оподаткування податком виведений капітал.

Вагоми завдання є розробка бюджетної стратегії — тривалий курс бюджетної політики, розрахований на перспективу, що передбачає вирішення

глобальних завдань, визначених економічною стратегією. Такий курс передбачає прогнозування світових тенденцій розвитку бюджетного механізму, формування концепції створення і використання бюджетних ресурсів, окреслення принципів організації бюджетних відносин. Таким чином, бюджетна стратегія — цілісна система дій держави, спрямована на реалізацію мети, завдань та пріоритетів тривалого курсу бюджетної політики, розрахованого на тривалу перспективу, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених економічною стратегією. Бюджетна стратегія має бути складовою економічної стратегії і корелювати з політичною, соціальною, гуманітарною, військовою та іншими стратегіями держави.

Метою стратегії має бути забезпечення відповідних цілей держави, незважаючи на втручання з боку зовнішніх сил чи обставин. В іншому випадку стратегія може бути зведена до конкретного плану дій або послідовності їхнього виконання, що не дасть можливості такий документ назвати стратегічним.

Розроблення бюджетної стратегії — складний творчий процес. Він має включати такі складові: можливість бюджетної системи (визначення реалістичності завдань і відповідності наявних ресурсів); врахування та встановлення особливостей внутрішніх і зовнішніх зв'язків між елементами системи (визначення дійсних причинно-наслідкових зв'язків і резервів); визначення наявних загроз здійсненню бюджетної стратегії та об'єктивних її обмежень.

Якщо бюджетна стратегія пов'язана з вирішенням перспективних завдань, то бюджетна тактика охоплює переважно поточні питання і спрямована на вирішення завдань конкретного етапу розвитку суспільства шляхом своєчасної зміни способів організації бюджетних взаємовідносин, переорієнтації бюджетного механізму, перерозподілу фінансових ресурсів.

В умовах наростання ризиків охолодження економіки, потребують перегляду пріоритети бюджетної політики. Впровадження дієвих фіскальних стимулів для посилення економічної активності, радикальне поліпшення

дисципліни в сфері бюджетних видатків і кардинальне переосмислення боргової політики — ключові завдання, без вирішення яких Україна не зможе рухатися вперед.

Безумовно, в ситуації, коли втрати бюджету від практики оптимізації та ухиляння від сплати податків сягали 7—10% ВВП, номінальні ставки податків були одними із найвищих в Європі, а капітальні видатки бюджету — мінімальними, ці завдання були нагальними та актуальними. При цьому зростання економіки досить пристойними темпами давало змогу фінансувати таку політику.

Проблема не лише в наявності комплексу внутрішніх проблем, що стримуватимуть зростання економіки України, а й у світових економічних процесах. Сьогодні навіть добре налагоджені економіки країн Європи зі сприятливим фіскальним кліматом та ефективним бюджетним механізмом занурюються в рецесію. Економічна ситуація не просто погіршується, вона ускладнюється, через це досягнення стабільності не є підходящим гаслом для бюджетної політики, яка також повинна змінитися відповідно до нових викликів, що постають перед Україною.

У середньостроковій перспективі Україні не варто сподіватися на зовнішні чинники економічного зростання. Проте навіть якщо ситуація на світових ринках дещо поліпшиться, то все одно експорт металу, хімії та зернових не зможе забезпечити сталого економічного зростання держави. Зважаючи на це, політика всіх органів державної влади має фокусуватися на реалізації внутрішнього потенціалу економічного зростання. В нинішніх умовах це найвагоміший пріоритет.

Маючи колосальний природно-ресурсний потенціал, кваліфікованих кадрів і досить добру транспортну інфраструктуру, уряд достатньо швидко може досягти значних темпів зростання ВВП за рахунок стимулювання економічної активності всередині країни. Окрім розв'язання комплексу інституційних проблем (як то розбудова ринкових інститутів, укріплення права приватної власності, формування дієвої правоохоронної системи), для цього

необхідна відповідна бюджетно-податкова політика, яка дисонуватиме з нинішньою політикою максимізації доходів. Ключовими заходами, що можуть забезпечити хороший результат, є такі.

1. Розширення бюджетної підтримки економіки через впровадження додаткових фіскальних стимулів і пільг. Наразі Міністерство фінансів більш схильне до ліквідації більшості податкових стимулів і пільг з метою підвищення доходів бюджету. Проте за обсягом пакета фіскального стимулювання економіки (у відносних показниках) Україна значно поступається багатьом економічно розвиненим країнам. І це при тому, що значна частина того, що Мінфін називає податковими пільгами, або такими не є по суті, або є пільгами соціального спрямування.

Разом з тим слід відмовитися від галузевого підходу при наданні пільг, який провокує лобізм і корупцію, а сфокусуватися на цільовому підході, наприклад запровадити знижену ставку на податок на прибуток, який реінвестується у модернізацію виробництва, та/або прискорену амортизацію для нового устаткування й програмного забезпечення. Такий підхід не ставить нікого у нерівні умови, а лише сприятиме технологічному оновленню економіки.

2. Розвиток технопарків та індустріальних парків, що потребує як латентних податкових витрат (через впровадження пакета фіскальних пільг і стимулів), так і прямих бюджетних видатків на розбудову їхньої інфраструктури. Такими «особливо лояльними» зонами розвитку підприємництва пронизані території як країн, що розвиваються, так і економічно розвинених ринкових країн. Хоч би до якого рівня Україна знижувала ставки податків у загальній системі оподаткування, її фіскальний простір все одно буде неконкурентоспроможним порівняно з лояльними фіскальними режимами в СЕЗ Словаччини, Польщі чи навіть Росії.

Бюджетних ресурсів, що були спрямовані останніми українськими урядами на виплату втрачених заощаджень Ощадбанку СРСР, було б достатньо, аби створити п'ять-шість потужних сучасних індустріальних

парків, що забезпечило б зростання кількості висококваліфікованих робочих місць, підвищило б інвестиційну активність та збільшило б частку технологічної продукції в структурі ВВП та експорті України.

Загалом, навіть маючи досить неоднозначну практику застосування податкових пільг до 2004 року, не треба боятися використовувати ці потенційно досить ефективні інструменти стимулювання економічної, зокрема інвестиційної, активності. Зовсім інше питання, що контроль за використанням підприємцями коштів від отриманих пільг має бути виведений на новий рівень. У будь-якому разі отримані у такий спосіб бюджетні кошти бізнес використає значно ефективніше, ніж держава, яка спрямовуватиме їх через трансфери на різні аморфні ідеї на кшталт підготовки інфраструктури до турнірів, право на проведення яких ще навіть не отримане.

3. Формування прозорої та конкурентної системи державних закупівель. В умовах охолодження економічної активності бізнес і населення зменшують свої витрати і, відповідно, сукупний попит, тому роль державних закупівель зростає. Якщо в часи економічного благополуччя держава може собі дозволити (з економічної точки зору) певні корупційні втрати, то нині система державного замовлення має працювати лише на тих, хто реально щось виробляє. Якщо бізнесмен має змогу отримати замовлення на свою продукцію з боку держави, це є для нього підставою залишитися на ринку та продовжувати діяльність. Якщо ж доступ заблоковано через наявність різних посередників і високу корупційну ренту, то він скорочуватиме виробництво, чим посилюватиме негативні економічні тенденції. Загалом в умовах ризику охолодження економіки Україні навіть не потрібно збільшувати видатки бюджету, як це роблять сьогодні більшість країн, достатньо навести лад у системі державних закупівель.

Завдяки ухваленню Податкового кодексу та підвищенню фіскальної результативності (мабуть, найбільш підходяще слово в цьому контексті) роботи митної та податкової служб уряд в останні роки значно збільшив доходи бюджету. Було б несправедливо не наголосити, що досягнуто це було значною

мірою завдяки активній боротьбі зі схемами оптимізації та ухилення від сплати податків. Проте таке джерело також не безмежне, і нині відчувається, що фіскальна робота контролюючих органів є надто активною. Можливо, в нинішніх умовах уряду слід було б звернути увагу на інші джерела доходів бюджету.

Зміщення бази оподаткування на споживання та господарську діяльність, пов'язану з експлуатацією природних ресурсів. Власне, низка досить дієвих заходів у цьому контексті була запропонована президентом України в щорічному посланні до Верховної Ради. Ці заходи стосувалися відмови від зниження ПДВ, запровадження вищої ставки ПДВ на товари розкоші, розширення групи підакцизних товарів за рахунок включення до неї шкідливих продуктів харчування, можливості розповсюдження рентної плати на інші корисні копалини, крім газу, нафти та газового конденсату. Проте Мінфін залишив поза увагою ініціативи президента, запропонувавши натомість пакет власних заходів, які ускладнюють податкову систему та в окремих випадках суперечать міжнародним зобов'язанням України. Загалом було б корисно зобов'язати виконавчі органи влади звітувати про те, як вони виконують ініціативи глави держави, що містяться в його щорічному посланні, або принаймні публічно озвучувати обґрунтоване пояснення, чому такі ініціативи не можуть бути реалізовані.

Боротьба з приховуванням доходів фізичними особами. В нинішніх умовах було б доцільно і, головне, більш ефективно переключити гіперактивність податкової служби в боротьбі з порушеннями в корпоративному секторі на боротьбу з приховуванням доходів фізичними особами, особливо бізнесменами, політиками та чиновниками. Нинішня передвиборна кампанія, під час якої кандидати в депутати звітують про свої статки, свідчить, що в цьому напрямі непочате поле роботи. Завдяки цьому можна було б, мабуть, подвоїти доходи бюджету від ПДФО навіть в умовах падіння ВВП.

Збільшення доходів від приватизації. Обмеженість бюджетних ресурсів має змусити уряд підвищити ефективність приватизації. Більшість урядів країн ЄС, перш ніж продавати якийсь об'єкт державної власності (особливо якщо йдеться про об'єкти нестратегічного значення), заздалегідь проводять промокампанію не тільки всередині країни, а й по всьому світові, зокрема в країнах концентрації капіталу. Формуючи ажіотаж, вони піднімають вартість об'єкта до максимальної, залучаючи доходи в бюджет. До слова, лише в критичній ситуації (як, наприклад, у Греції) уряд дозволяє спрямовувати кошти на поточні потреби. В більшості випадків доходи від приватизації поповнюють інвестиційний фонд, з якого фінансуються винятково проекти розвитку.

Існує нагальна необхідність перейти від простого залучення коштів до системного управління державним боргом. У цьому контексті варто звернути увагу на завдання, що мають стати ключовими.

По-перше, необхідно зменшити обсяги запозичень на внутрішньому ринку, передусім для фінансування поточного споживання. Надмірна активність уряду на внутрішньому ринку має наслідком збільшення вартості та вичерпання вільних фінансових ресурсів, що призводить до витіснення приватних інвестицій. Бюджет і реальний сектор економіки не повинні бути конкурентами за кредитні ресурси на внутрішньому ринку.

По-друге, законодавчо має бути закріплено, що боргові ресурси, залучені урядом, повинні бути спрямовані виключно на таке: а) погашення попередніх боргових залучень (рефінансування боргу); б) інвестиційні проекти розвитку держави. В більшості європейських країн боргові залучення на термін понад рік можуть бути спрямовані лише на інвестиційні цілі. Короткострокові запозичення (у межах року) розглядаються як інструменти подолання касових розривів у бюджеті, тому, як правило, не мають цільової прив'язки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження теоретичних та практичних питань формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень зроблені наступні висновки:

Бюджетна політика є основою розвитку держави, здійснення економічних перетворень та зростання добробуту населення. Будучи складовою фінансової політики держави, бюджетна політика є важливим знаряддям впливу на розвиток економіки та соціальної сфери. Держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, чинить вагомий вплив на формування структури виробництва та результати господарювання. У сучасних умовах проведення численних реформ роль бюджетної політики значно підвищується, адже вона стає основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів в країні, а також сприяє забезпеченню макроекономічної рівноваги в умовах інституційних перетворень.

Роль бюджетної політики є надзвичайно важливою для забезпечення економічного розвитку країни. Від ступеня врахування у бюджетній політиці особливостей інституційного середовища залежить досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави. Тому для формування ефективної бюджетної політики потрібно розробити підхід, який би інтегрував тенденції та особливості соціально-економічного розвитку країни з бюджетною системою. В умовах економічних перетворень доцільним є пошук оптимального співвідношення між макроекономічними показниками та часткою валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджетну систему, ступеню її децентралізації та підвищення якісного рівня розвитку бюджетних інститутів.

Дослідження зарубіжного досвіду є вагомим інструментом бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка

країн використовують дієві механізми інтеграції коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. Основні параметри податкової, бюджетної і боргової політики необхідно базувати на орієнтирах, розроблених у системі довгострокового планування, які повинні актуалізуватися з урахуванням фактичних умов розвитку економіки, можливого уточнення пріоритетних економічних завдань з врахуванням змін зовнішнього середовища. Сучасний досвід зарубіжних країн щодо застосування бюджетної стратегії ґрунтується на необхідності здійснення середньострокового бюджетного прогнозування і планування під час підготовки щорічного бюджету.

Дослідження досвіду формування бюджету в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, дозволило виявити основні тенденції у проведенні перетворень системи бюджетного планування протягом останніх років. Достатнього впровадження набули програмно-цільовий метод планування бюджету, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм, що включають відповідні результативні показники. Планування та виконання бюджету базується на підвищенні результативності бюджетних видатків та оцінюється такими показниками, як якість державних послуг та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. Значні зміни відбулися у системі державного фінансового контролю шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів, розвитку відомчого фінансового контролю та аудиту.

Характер впливу бюджетної системи на стан в економіці країни, зокрема рівень сприятливості бюджетної політики щодо економічного зростання, значною мірою визначається перерозподілом суспільного продукту через бюджетну систему, що характеризується величиною та структурою дохідної частини державного та зведеного бюджетів.

Доходи зведеного бюджету на 2019 рік визначено з урахуванням поточного виконання бюджету, змін до податкового та бюджетного законодавства, і становить 1 292,7 млрд. грн. Сума доходів загального фонду зведеного бюджету на 2019 рік становить 1 175,0 млрд. гривень. Показники

доходів зведеного бюджету на 2019 рік, порівняно із затвердженими показниками 2018 року, збільшуються на 130,5 млрд. грн. або на 11,2 відсотка, у тому числі по загальному фонду на 110,3 млрд. грн., або на 10,4 відсотків, та по спеціальному фонду на 20,2 млрд. грн., або на 20,7 відсотка.

Надходження податку та збору на доходи фізичних осіб на 2019 рік, розраховано із урахуванням прогнозного обсягу фонду оплати праці, рівня середньої заробітної плати, а також бази оподаткування з інших доходів та ставок оподаткування доходів фізичних осіб, становить 267 442,7 млн. грн., у тому числі: до місцевих бюджетів – 161 287,4 млн. грн., до державного бюджету – 106 155,3 млн. грн.

Процесу формування видатків бюджету належить достатньо вагоме місце як в управлінні бюджетною системою, так і в управлінні фінансовою системою країни. За допомогою бюджетних видатків досягаються необхідні пропорції в розподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки і територіями держави, забезпечуються фінансовими ресурсами пріоритетні сфери економічної діяльності, проводиться єдина збалансована бюджетна політика.

За функціональною класифікацією видатків, пріоритетними напрямками витрат у 2020 році залишатимуться соціальний захист, освіта та виплата відсотків за боргами (закладено до статті «Загальнодержавні функції»). На соціальний захист спрямують 13,9% ВВП, видатки на освіту та охорону здоров'я передбачені на рівні 8,5% від ВВП, та в обох випадках у відносному до ВВП вираженні фінансування зменшується, хоча номінально в гривнях заплановане зростання. Зростатимуть у % від ВВП лише видатки на економічну діяльність.

Головна проблема, яка сьогодні стоїть перед суспільством, стабілізація економіки і забезпечення її зростання. Однак без виділення відповідних коштів її неможливо розв'язати. В умовах обмеженості фінансових ресурсів держава повинна раціонально та ефективно використовувати державні кошти. У цілому система видатків бюджету повинна забезпечувати надійне функціонування держави і сприяти економічному зростанню, що досягається за рахунок раціональної структури видатків.

Бюджетне планування є складовою бюджетного процесу, що включає порядок складання та виконання бюджету, його нормативно-правову та організаційну основу, а також питання теорії та методології складання бюджетів країни. Результатами бюджетного планування є проект зведеного Державного бюджету — основного фінансового плану держави на поточний рік, а також бюджети різних рівнів державної влади (місцеві, суб'єктів держави тощо).

Методи бюджетного планування, програмування та прогнозування мають використовуватися в комплексі з метою оптимізації розподілу фінансових ресурсів держави. Бюджетна стратегія і тактика як способи формування бюджетної політики держави на практиці мають спрацьовувати одночасно та ефективно.

На даний час пріоритетними завданнями бюджетної політики на середньострокову перспективу є забезпечення збалансованості та стійкості бюджетної системи з шляхом дотримання таких показників: встановлення граничного обсягу дефіциту державного бюджету на рівні 2,2 відсотка валового внутрішнього продукту; збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано під час затвердження Державного бюджету України; досягнення показника граничного обсягу державного боргу на рівні не більше 56 відсотків валового внутрішнього продукту; збереження рівня забезпечення прожиткового мінімуму на рівні, врахованому у Державному бюджеті України; загальний обсяг державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів - не менш як 1,8 млрд. гривень, що розподіляється в установленому порядку, зокрема за такими сферами: соціально-культурна сфера і сфера охорони здоров'я; паливно-енергетична сфера, видобувна та обробна промисловість, мінерально-сировинна база; функціонування органів влади та надання ними послуг; використання коштів позик для реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що залучаються державою від міжнародних організацій, Кредитної установи для відбудови, банків та урядів іноземних держав в сумі 18 млрд. гривень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І.П., Собчук С.І. Формування видатків бюджету в умовах інституційної модернізації економіки. Бізнес Інформ. 2018. № 5. С. 303–312.
2. Боголиб Т. Бюджетная политика Украины как основа макроэкономической стабильности. Економіст. 2013. № 4. С. 13-16.
3. Боголиб Т. М. Бюджетна політика як інструмент макроекономічної стабільності. Економічний часопис -XXI. 2015. № 3–4 (1). С. 84–87.
4. Борейко В. І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку (теорія, методологія, проблеми): монографія / В. І. Борейко. Рівне, 2008. 379 с.
5. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / за заг. ред. А. А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2010. 409 с.
6. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку : монографія / за ред. Л.В. Лисяк. Дніпропетровськ : ДДФА, 2015. 396 с.
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Ватульов А. В. Фінансова політика у системі економічного розвитку. Економічний часопис - XXI. 2013. № 5-6 (1). С. 37-40.
9. Григорська О. С. Бюджетна політика у системі соціально-економічного розвитку суспільства. Інвестиції: практика та досвід. 2011. №10. С. 59-61.
10. Гусаревич Н.В., Адаменко І.П. Особливості формування дохідної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 12. С. 11–15.
11. Дем'янишин В. Г. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2011. № 2. С. 7-20.
12. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія / В. Г. Дем'янишин. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.

13. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / [І. Я. Чугунов та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. НАПН України А. А. Мазаракі ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - Київ : КНТЕУ, 2015. 375 с.
14. Дибко Н. М. Теоретичні засади розвитку бюджетної політики. Економіка розвитку. 2018. № 2 (86). С. 42–48.
15. Дмитриева О. Деформация бюджетной политики и управление долгом вследствие формирования стабилизационных фондов. Вопросы экономики. 2013. № 3. С. 20-32.
16. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / За ред. І. Я. Чугунова. К. : Акад. фін. упр., 2009. 471 с.
17. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія / І. В. Запатріна. К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. 528 с.
18. Запатріна І.В. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: монографія / за ред. М.І. Скрипниченко. НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. К., 2015. 544 с.
19. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В. В. Зимовець. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2010. 355 с.
20. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації/ В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С.Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.
21. Карлін М. І. Фінансові системи країн Західної Європи / М. І. Карлін. К.: Академія, 2009. 376с.
22. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс. М.: Эксмо, 2008. – 960 с.
23. Клинов В. Актуальные проблемы экономической политики США. Вопросы экономики. 2013. № 5. С. 129-143.
24. Козюк В. В. Оптимальний рівень боргового навантаження: глобальні макрофінансові зрушення та швидкоплинні очікування. Фінанси України. 2012. № 1. С. 78-93.

25. Конституція України: за станом на 20.04. 2010 р. / Верховна Рада України від 28.06.1996 р. № 254 /96–ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
26. Корнієнко Н. М. Аналіз показників дохідної та видаткової частин Державного бюджету України. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2015.Т. 20. Вип. 5. С. 222-226.
27. Крючкова Н. М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання: монографія / Н. М. Крючкова. О.: Астропринт, 2011. 174 с.
28. Кучер Г.В. Ефективність системи управління державним боргом в Україні. Фінанси України. 2012. № 6. С. 44–57.
29. Лагутін В. Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці / Лагутін В. Д. К. : КНТЕУ, 2007. 248 с.
30. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л. В. Лисяк. К.: ДННУ АФУ, 2009. 594 с.
31. Лисяк Л. В. Трансакційні витрати функціонування інституту бюджетної політики. Фінанси України. 2010. № 2. С. 27-35.
32. Лисяк Л. В., Сальникова Т. В. Напрями вдосконалення бюджетної політики України в умовах децентралізації. Науковий погляд: економіка та управління. 2017. С. 42–56.
33. Лук'яненко І.Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. К.: НаУКМА, 2014. 229 с.
34. Лук'яненко І.Г. Моделирование социально-экономических систем: теория и практика: [монографія] / Х. : ФЛП Александрова К.М.; ИД "ИНЖЭК", 2012. 592 с.
35. Луніна І. О. Проблеми й перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні. Фінанси України. 2010. № 2. С. 3-12.
36. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики. Фінанси України. 2009. № 12. С. 13-19.
37. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. Вісник КНТЕУ. 2016. № 1 С. 5-23.
38. Макогон В. Д. Пріоритети сучасної бюджетної України. Вісник КНТЕУ. 2011. №3. С. 50-57.

39. Макогон В. Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129–135.
40. Макогон В. Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129–135.
41. Максюта А.А., Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2012. № 3. С. 45–54.
42. Мярковський А. І. Пріоритетні напрями бюджетної політики. Наукові праці НДФІ. 2010. Вип. 1 (50). С. 3-14.
43. Налоговые реформы. Теория, практика: монография / под. ред. Ю. Б. Иванова, И. А. Майбутова. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. 463 с.
44. Нечаюк І. Б. Фінансова політика та її вплив на соціально-економічний розвиток України. Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. № 7/8. С. 20-23.
45. Опарін В. Системний підхід до формування державної фінансової політики. Економіка України. 2011. №9. С. 93-95.
46. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.
47. П'ятаченко Г. О. Становлення та розвиток фінансів України. 1917-2003 / Г. О. П'ятаченко, Л. В. Кухарець. К.: НДФІ, 2005. 784с.
48. Павленко В. П. Державне регулювання національної економіки: методологія та перспективи розвитку : монографія / В. П. Павленко. Київ : Фенікс, 2015. 303 с.
49. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
50. Пасічний М.Д. Бюджетний дефіцит як інструмент фінансової політики в умовах економічних перетворень. Вісник ДДФА. 2014. № 1. С. 79-85.
51. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій та ін.; за ред. З. С. Варналія. К.: Знання України, 2008. 675 с.

52. Податковий кодекс: Закон України від 02.12.2010 № 2755–VI:
URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
53. Полозенко Д. В. Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України (1992 – 2008) / Д. В. Полозенко. К.: НДФІ, 2008. 392 с.
54. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки» від 31.05.2017 р. № 411. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-2017-п>
55. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2020–2022 роки» від 15.05.2019 р. № 555. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
56. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України за станом на 21.12.2016 № 1801-VIII. Верховна Рада України від 21.12.2016 № 1801-VIII: URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
57. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України за станом на 07.12.2017 № 2246-VIII. Верховна Рада України від 07.12.2017 № 2246-VIII: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
58. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України за станом на 23.11.2018 № 2629-VIII. Верховна Рада України від 23.11.2018 № 2629-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>
59. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України за станом на 14.11.2019 № 294-IX. Верховна Рада України від 14.11.2019 № 294-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/294-IX>
60. Про Основні напрями бюджетної політики на 2017 рік : Постанова Верховної Ради України від 24 червня 2016 року № 478-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
61. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 14.06.2017 № 411-р.
62. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2019. 616 с.

63. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2019–2021 роки» від 16.05.2018 07.12.2016 № 8357. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63995
64. Соколовська А. М. Особливості податкової системи України та напрями її коригування. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 28-44.
65. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / Геєць В. М. та ін.; за ред. д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук. К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2011. 696 с.
66. Усков И. В. Бюджетная политика в условиях трансформации системы местных финансов в Украине: монография / И. В. Усков. Симферополь: Ариал, 2012. 450 с.
67. Фінанси / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
68. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / за ред. І. Я. Чугунова. К.: ДННУ АФУ, 2009. 848 с.
69. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. К.: НІОС, 2003. 488 с.
70. Чугунов І. Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3–10.
71. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13 – 22.
72. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. К. : НДФІ, 2005. 259 с.
73. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. К.: Поліграф Консалтинг, 2007. 312 с.
74. Чугунов І. Я., Лисяк Л.В. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 3–11.
75. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64–77.

76. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету. 2016. Вип.28/1. С. 217–226.
77. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5–18.
78. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5–18.
79. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2014. № 4. С. 79–91.
80. Чугунов І.Я., Павелко А.В. Бюджетна політика економічного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2015. № 2 (100). С. 64–73.
81. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку. Науковий вісник Полісся. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 54-61.
82. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18.
83. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2018. №3. С. 103-116.
84. Budget policy of social development.Chugunov I., KanevaT., Makogon V., Pasichniy M., Nikitishin A., Adamenko I., Krykun T., Kozarezenko L., Sobchuk S. General editorship Chugunov I. Scientific Route.Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
85. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of social-economic development of society. The Potential of Modern Science: monograph. Sciemcee Publishing, London, United Kingdom. 2019. Vol. 2. P. 29–44.
86. Chugunov I., Makohon V. Бюджетне прогнозування у системі фінансово-економічного регулювання суспільних процесів. «Baltic Journal of Economic Studies», Vol. 6 (2020) No. 1 January. 130-135
87. Igor Chugunov, Valentyna Makohon, Andrii Vatulov, Yuliya Markuts General government revenue in the system of fiscal regulation. Investment Management and Financial Innovations, Volume 17 2020, Issue №1, pp. 134-142

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Зведений бюджет України з 2012 по 2019 рр. (млн. грн.)

	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	% ВВП
	% ВВП		% ВВП		% ВВП		(дефіцит бюджету)	
2012	398553,6	30.27	416853,6	31.66	4757,9	0.36	-23057,9	-1.75%
2013	445525,3	31.62	492454,7	34.95	3856,3	0.27	-50785,7	-3.60%
2014	442788,7	30.43	505843,8	34.77	535,2	0.04	-63590,3	-4.37%
2015	456067,3	29.11	523125,7	33.39	4972,1	0.32	-72030,5	-4.60%
2016	652031,0	32.94	679871,4	34.35	3057,8	0.15	-30898,2	-1.56%
2017	782748,5	32.84	835589,8	35.06	1841,3	0.08	-54682,6	-2.29%
2018	1016788,3	34.09	1056759,9	35.43	2122,1	0.07	-42093,8	-1.41%
2019	1184278,1	33.28	1250173,6	35.13	1893,0	0.05	-67788,5	-1.90%

ДОДАТОК Б

Доходи Зведеного бюджету * (млн. гривень)

	1 квартал 2019	2 квартал 2019	3 квартал 2019	4 квартал 2019
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	93 411,1	248 852,8	318 546,4	289 767,1
Податкові надходження	80 660,0	223 062,0	233 601,5	252 256,3
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості:	29 149,4	80 628,2	82 121,8	82 590,0
<i>Податок та збір на доходи фізичних осіб</i>	15 027,4	48 890,9	56 744,7	58 120,8
<i>Податок на прибуток підприємств, з них:</i>	14 122,0	31 737,3	25 377,0	24 469,2
Рентна плата та плата за спеціальне використання природних ресурсів, з них:	3 660,7	10 125,2	11 075,6	13 275,7
<i>Рентна плата за користування надрами</i>	707,9	8 366,1	9 440,7	11 413,1
Внутрішні податки на товари та послуги, з них:	38 155,7	110 653,4	119 863,7	131 866,1
<i>Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), включаючи особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами</i>	6 365,4	13 733,7	15 592,2	21 013,1
<i>Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)</i>	1 615,1	11 080,3	13 021,4	15 012,6
<i>Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування</i>	7 782,9	19 126,5	24 604,9	16 195,2
<i>Податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів</i>	22 392,4	65 358,2	65 212,1	78 001,2
Місцеві податки і збори, з них:	630,1	14 133,8	13 499,2	16 135,0
<i>Єдиний податок</i>	502,8	7 200,6	5 988,0	7 032,3

Інші податки та збори, з них:	1 112,7	1 410,3	1 175,9	1 132,1
<i>Екологічний податок</i>	732,2	1 409,6	1 175,2	1 132,0
<i>Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства</i>	158,3	0,0	0,2	0,2
Неподаткові надходження	11 976,1	25 043,4	83 620,1	36 009,1
Доходи від власності та підприємницької діяльності, з них:	3 776,4	3 165,6	55 719,6	11 052,0
<i>Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність</i>	815,1	2 255,3	16 609,1	3 206,8
<i>Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України»</i>	2 418,0	0,0	38 000,0	6 614,3
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, з них:	1 079,0	6 649,1	8 656,0	3 714,8
<i>Плата за надання адміністративних послуг</i>	240,2	4 613,6	6 182,0	1 462,2
<i>Надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном</i>	403,4	584,5	633,8	599,3
<i>Державне мито</i>	188,5	26,3	29,5	33,9
Інші неподаткові надходження, з них:	1 417,5	2 776,2	3 707,7	3 184,5
<i>Збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій</i>	884,3	1 523,4	1 649,6	1 844,1
Власні надходження бюджетних установ	5 703,3	12 452,5	15 536,9	18 057,8
Доходи від операцій з капіталом	421,4	494,6	982,2	482,1
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	50,1	55,3	75,1	819,7
Цільові фонди	303,5	197,5	267,5	200,0

ДОДАТОК В

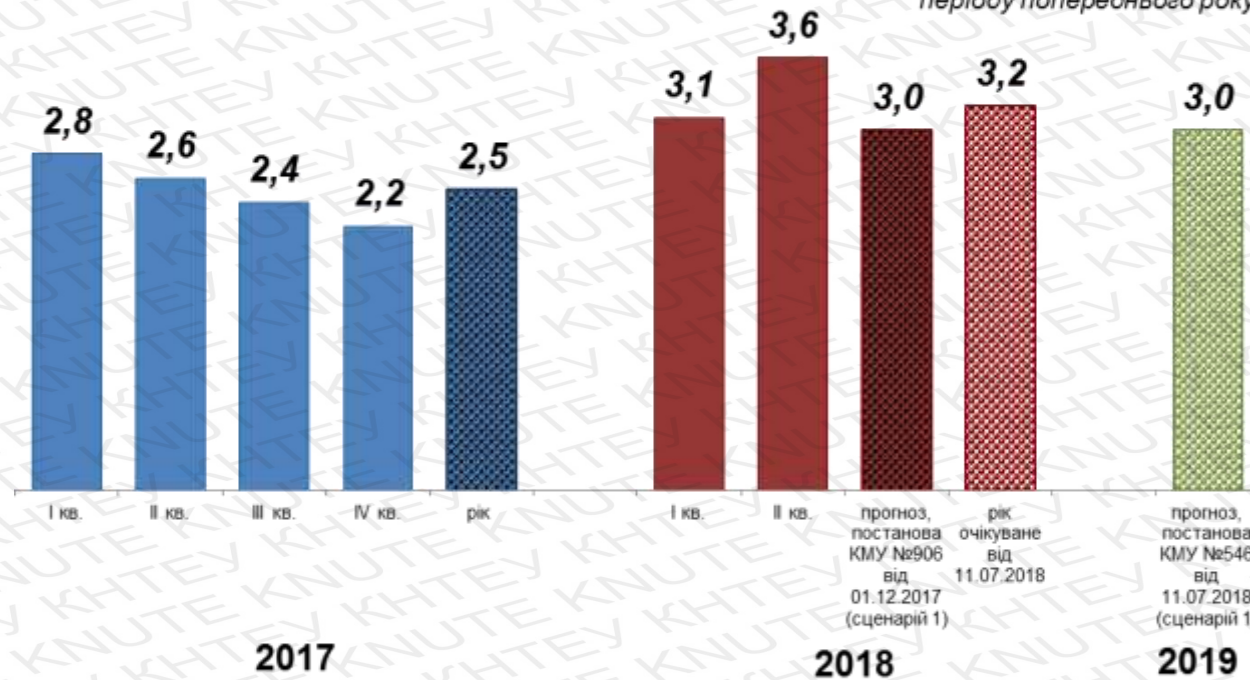
Видатки Зведеного бюджету *(млн. гривень)

	1 квартал 2019	2 квартал 2019	3 квартал 2019	4 квартал 2019
Загальнодержавні функції	44 105,9	44 309,6	49 404,5	53 730,0
Оборона	13 266,5	24 217,1	20 868,1	38 672,3
Громадський порядок, безпека та судова влада	21 426,1	26 678,6	28 879,2	41 041,7
Економічна діяльність	11 910,8	26 774,9	39 536,6	62 539,2
Охорона навколишнього природного середовища	767,5	1 464,1	1 883,3	4 127,1
Житлово-комунальне господарство	3 285,8	6 417,6	8 439,2	12 202,8
Охорона здоров'я	20 641,9	27 287,8	27 779,9	40 142,3
Духовний та фізичний розвиток	5 087,7	6 602,1	6 402,6	10 900,6
Освіта	44 489,7	60 218,9	40 167,9	65 155,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	86 965,3	81 036,1	61 278,9	80 083,3
Усього видатків	251 947,2	305 006,8	284 640,3	408 595,2
Поточні видатки	244 698,8	280 077,9	249 882,2	331 351,3
<i>Оплата праці і нарахування на заробітну плату</i>	70 304,7	89 477,7	74 289,6	92 047,0
<i>Використання товарів і послуг</i>	49 403,0	72 981,6	68 179,6	111 899,8
<i>Обслуговування боргових зобов'язань</i>	30 479,9	25 537,6	31 384,4	29 535,0
<i>Поточні трансферти</i>	6 958,4	9 916,2	15 096,5	20 883,2
<i>Соціальне забезпечення</i>	86 665,7	80 537,8	58 810,2	74 723,7
<i>Інші поточні видатки</i>	887,2	1 626,9	2 121,9	2 262,7
Капітальні видатки	7 248,4	24 928,9	34 758,0	77 243,9
<i>Придбання основного капіталу</i>	4 751,7	15 559,2	22 090,5	43 481,8
<i>Капітальні трансферти</i>	2 496,7	9 369,7	12 667,5	33 762,1
Усього видатків	251 947,2	305 006,8	284 640,3	408 595,2

ДОДАТОК Г

Динаміка реального ВВП у 2017-2019 роках*

відсотків, до відповідного періоду попереднього року

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

ДОДАТОК Д

Номінальна заробітна плата працівників у 2017-2019 роках*

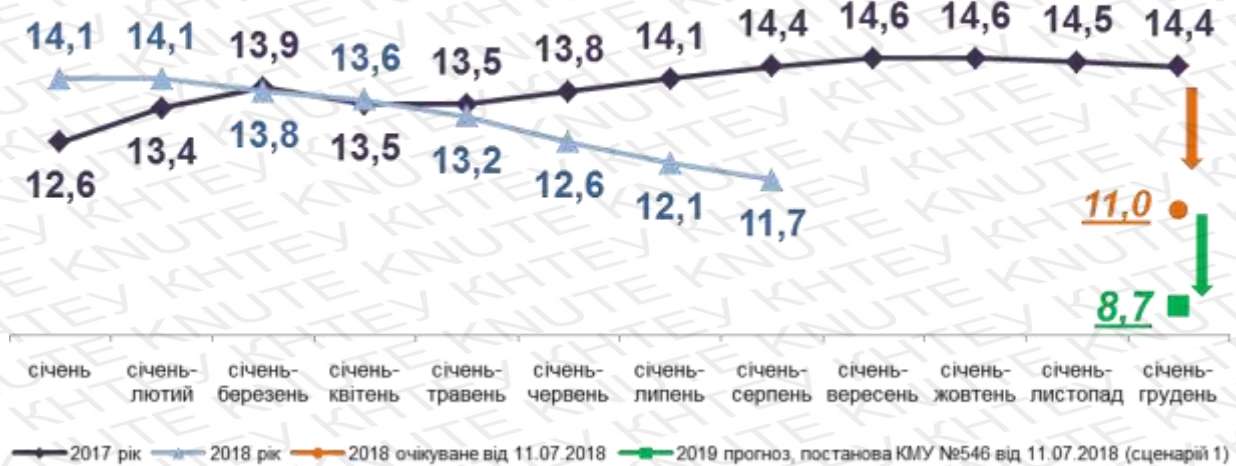

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

ДОДАТОК Е

Зміна споживчих цін у 2017-2019 роках*

у відсотках, середній до попереднього року

* без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

ДОДАТОК Є

Бюджетна стратегія економічного зростання на 2021-2024 роки, %

	2021	2022	2023	2024
Реальний ВВП	3,2	3,3	3,4	3,4
Індекс споживчих цін	9,2	8,5	7,8	7,4
Частка доходів зведеного бюджету у ВВП	32,41	32,29	32,27	32,26
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП	34,64	34,40	34,29	34,21
Частка дефіциту у ВВП	2,23	2,11	2,02	1,95

ДОДАТОК Ж

Прогноз питомої ваги видатків зведеного бюджету України у ВВП на 2021-2024 роки, %

Функціональна класифікація	2021	2022	2023	2024
Загальнодержавні функції	5,65	5,60	5,59	5,58
Оборона	2,50	2,45	2,44	2,43
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,85	2,84	2,84	2,83
Економічна діяльність	2,97	2,94	2,88	2,87
Охорона навколишнього природного середовища	0,26	0,25	0,25	0,25
Житлово-комунальне господарство	0,87	0,86	0,85	0,85
Охорона здоров'я	3,39	3,38	3,38	3,37
Духовний та фізичний розвиток	0,82	0,81	0,81	0,80
Освіта	5,93	5,89	5,88	5,87
Соціальний захист та соціальне забезпечення	9,40	9,38	9,37	9,36
Всього	34,64	34,40	34,29	34,21